

РУСЛАН САВЧУК

**СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ
В УКРАЇНІ**

ПРАКТИЧНИЙ ПОРАДНИК

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
ІМЕНІ ІВАНА ЗЯЗЮНА НАПН УКРАЇНИ

Руслан Савчук

**СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ
В УКРАЇНІ**

ПРАКТИЧНИЙ ПОРАДНИК

Київ
ТОВ «Юрка Любченка»
2026

УДК 37.018.4:331.526.6](477)(07.034.2)

С 13

*Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна
Національної академії педагогічних наук України
(протокол № 7 від 29 червня 2026 р.)*

Рецензенти:

Романова Ганна Миколаївна, доктор педагогічних наук,
професор, заступник директора з науково-експериментальної
роботи Інституту професійної освіти НАПН України

Тринус Олена Володимирівна, кандидат педагогічних наук,
старший дослідник, Інститут педагогічної освіти і освіти
дорослих імені Івана Зязюна НАПН України

С 13 Савчук Руслан.

Стан і перспективи розвитку дуальної освіти в Україні:
практичний poradник [електронне видання]. – Київ: ТОВ
«Юрка Любченка», 2026. – 72 с.

ISBN 978-617-8789-05-3

У практичному poradнику представлено аналіз досвіду функціонування та перспективи розвитку в Україні дуальної освіти за всіма рівнями підготовки майбутніх фахівців – професійної, фахової передвищої і вищої. Охарактеризовано причини, що гальмували її впровадження, знижуючи ефективність впливу на забезпечення сталого розвитку суспільства. Охарактеризовано вплив дуальної освіти на повернення в Україну мігрантів та реінтеграцію внутрішньо переміщених осіб. Обґрунтовано впливовість дуальної освіти на реалізацію Цілей сталого розвитку і задоволення потреб повоєнного відновлення України. Визначено перспективи розвитку дуальної освіти в Україні для забезпечення соціальних очікувань щодо пришвидшення повоєнного відновлення вітчизняної економіки, задоволення зростаючого попиту на висококваліфіковані кадри за стратегічно важливими напрямками діяльності, прискорення євроінтеграції та забезпечення сталого розвитку українського суспільства.

Призначені для розробників, гарантів і викладачів освітньо-професійних і освітньо-наукових програм, інших стейкхолдерів підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти, науковців, аспірантів, докторантів.

ISBN 978-617-8789-05-3

УДК 37.018.4:331.526.6](477)(07.034.2)

© Савчук Р.М., 2026

© Інститут педагогічної освіти і
освіти дорослих імені Івана Зязюна
НАПН України, 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ 1.	8
ДУАЛЬНА ОСВІТА В НОРМАТИВНО-ПРАВОВОМУ ПОЛІ УКРАЇНИ	8
Розділ 2.	14
ЗНАЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ РОЗВИТКУ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.	14
Розділ 3.	18
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ РІЗНИХ РІВНІВ.....	18
Розділ 4.	28
ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ДУАЛЬНОЇ ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ.....	28
Розділ 5.	34
УПЛИВ ВІЙНИ НА РОЗВИТОК ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ..	34
Розділ 6.	38
РОЛЬ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ В ПОВЕРНЕННІ ДО УКРАЇНИ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ ТА РЕІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	38
Розділ 7.	46
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ ДУАЛЬНОЇ ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ.....	46
Розділ 8.	52
РІВНІ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ ДУАЛЬНОЇ ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ	52
ВИСНОВКИ.....	59

ВСТУП

Трансформація національної економіки в умовах воєнного стану та необхідність її повоєнного відновлення актуалізують питання підготовки фахівців, чії компетентності максимально відповідатимуть соціальним очікуванням та реальним запитам ринку праці. Дуальна форма здобуття освіти, що передбачає поєднання навчання в закладах освіти з навчанням на робочих місцях, виступає стратегічним інструментом подолання кваліфікаційного розриву та підвищення ефективності взаємодії між державою, освітою та бізнесом¹. Розвиток цієї форми на рівнях професійної, фахової передвищої та вищої освіти є не лише вимогою часу, а й фундаментом для зміцнення вітчизняної економіки в умовах війни і повоєнного відновлення.

Дуальна форма здобуття освіти довела свою ефективність у багатьох країнах Європейського Союзу, демонструючи успішну підготовку фахівців з урахуванням світових соціально-економічних трендів, національних інтересів відповідної країни, потреб національних і регіональних ринків праці.

У 2015 р. усі 193 члени ООН затвердили 17 глобальних цілей досягнення кращого майбутнього для людської цивілізації. Україна є учасником низки угод та ініціатив ООН у рамках «Порядку денного на період до 2030 року». У 2019 р. Президентом України було видано Указ «Про Цілі сталого розвитку України до 2030 року» та розглянуто Стратегію сталого розвитку України до 2030 року², в якій визначено основні принципи економічного зростання, покращення якості життя населення і збереження природних ресурсів для прийдешніх поколінь. Кабінету Міністрів України було доручено розробити та впровадити систему моніторингу реалізації Цілей сталого розвитку, а Національній академії наук України та галузевим академіям – враховувати їх у своїх наукових дослідженнях. Тобто орієнтація України на

¹ Кулалаєва, Н. (2018). SWOT-аналіз упровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників. *Професійна педагогіка*, 15, 54-60. С. 55.

² Верховна Рада України. (2019). Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 р.» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

забезпечення сталого розвитку є визнаною на державному рівні. З огляду на це, проблематика наукового пошуку має враховувати не лише актуальні питання, пов'язані з війною та повоєнним відновленням нашої країни, але й із завданнями забезпечення сталого розвитку українського суспільства. Окремі ЦСР дуже тісно пов'язані з завданнями забезпечення потреб воєнної економіки та повоєнного відновлення економіки України. Це, зокрема, розвиток партнерства, подолання бідності, зменшення нерівності, забезпечення українців якісною освітою і гідною працею. Усі ці цілі тією чи іншою мірою пов'язані з розвитком в Україні державно-приватного партнерства, і, зокрема, з упровадженням дуальної форми здобуття освіти, що є одним із його різновидів.

Важливість запровадження в Україні повноцінної дуальної освіти, обґрунтована на засадах її відповідності змісту 4-ої з ЦСР, що називається «якісна освіта», відображена в багатьох вітчизняних документах загальнодержавного значення: Середньостроковому плані пріоритетних дій уряду на період 2017–2020 рр.³, Наказі МОН України «Про впровадження елементів дуальної системи навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників» (2015)⁴, розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти» (2018)⁵, План заходів з реалізації Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти (2019), Стратегії розвитку вищої освіти і України на 2022–2032 (2022), Положенні про дуальну форму здобуття професійної, фахової передвищої та вищої освіти (2023), Плані пріоритетних дій Уряду на 2024 рік⁶.

³ Кабінет Міністрів України. (2017b). Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 р. <https://www.kmu.gov.ua/npas/249935442>

⁴ Міністерство освіти і науки України. (2017b). Про впровадження елементів дуальної системи навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників. Наказ МОН України № 916. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0916729-17#Text>

⁵ Кабінет Міністрів України. (2018b). Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-%D1%80#Text>

⁶ Кабінет Міністрів України. (2024). Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2024 рік. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-priorytetnykh-dii-uriadu-na-2024-rik-137r-160224>

Дуальна форма здобуття освіти відповідає керівним принципам, викладеним у Стратегії сталого розвитку України до 2030 року⁷. У контексті захисту прав людини і верховенства права дуальна освіта обстоює захист прав здобувачів освіти шляхом укладання тристоронніх договорів між ними, закладами освіти й роботодавцями. Відповідно до принципів участі громадськості, представників бізнесу й соціальних партнерів у сталому розвитку суспільства, дуальна освіта потребує розвинених механізмів державно-приватного партнерства. Принцип інтеграції політики та управління в дуальній освіті реалізується через важливість розроблення нормативно-правової бази для впровадження повноцінної дуальної освіти на замість використання лише її елементів. Принцип солідарності всередині поколінь і між поколіннями – реалізується через унікальні можливості дуальної освіти для формування взаємоповажних стосунків між усіма суб'єктами освітнього процесу. Принципи запобігання та плати за забруднення – включені в саму сутність дуальної освіти, що об'єднує інтереси людини, суспільства, держави, виступаючи гарантом захисту довкілля і здоров'я людини на стадії підготовки фахівця до професійної діяльності.

Дуальна освіта є важливим інструментом реалізації багатьох Цілей сталого розвитку. Зокрема, дає змогу не лише здобути якісну освіту, але й гарантовану роботу, що сприяє реалізації Цілі 1 «Подолання бідності». Освіта, здобута за дуальною формою навчання, більше орієнтована на виробництво, краще враховує особливості регіональних ринків праці, швидше модернізується, а відтак є якісною, сприяючи реалізації Цілі 4 «Якісна освіта». Дуальна освіта дає змогу сформувати актуальні навички, швидше адаптуватися до професії, краще збудувати власну кар'єрну траєкторію і досягти професійного успіху, що допомагає наблизити реалізацію Цілі 8 «Гідна праця та економічне зростання». Дуальна форма здобуття освіти з притаманним їй високим рівнем участі роботодавців у процесі підготовки фахівця фінансово захищає здобувача освіти та його родину, дає змогу талановитій молоді зручно вибудувати індивідуальну освітню траєкторію і таким чином сприяє

⁷ Проект Закону України «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року» (2018, 07 серпня). <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A>

досягнення цілі 10 – «Скорочення нерівності». Упровадження повноцінної дуальної освіти здатне посилити кожного її суб'єкта (заклад освіти підвищує науковість змісту, роботодавець гарантує актуальні професійні навички, здобувач відчуває двосторонню опіку процесу свого професійного зростання, громадянське суспільство отримує вмотивованих ефективних професіоналів), що в цілому забезпечуватиме наближення Цілі 16 «Мир, справедливість та сильні інститути». Відносини між суб'єктами освітнього процесу, залученими до організації навчання за дуальною формою здобуття освіти, характеризуються високим рівнем партнерської співучасті і відповідальності, що наближає реалізацію Цілі 17 «Партнерство заради сталого розвитку».

Отже, дуальна освіта становить для науково-педагогічної громадськості та інших стейкхолдерів різних рівнів вітчизняної освіти – елемент нової світоглядної парадигми, яка у час воєнної агресії продовжує трансформуватися.

Вектор розвитку орієнтує вітчизняних науковців і педагогів на вивчення європейського досвіду впровадження дуальної освіти.

Вектор безпеки спрямовує вітчизняну систему освіти і науки на імплементацію цього досвіду для захисту національних інтересів України (наприклад, для розвитку стратегічно важливих для відновлення України напрямів і професій).

Вектор відповідальності засвідчує прихильність повоєнної освітньої парадигми до посилення відповідальності роботодавців за якість підготовки фахівців, зміцнення їх впливу на зміст освітніх програм.

Розділ 1.

ДУАЛЬНА ОСВІТА В НОРМАТИВНО-ПРАВОВОМУ ПОЛІ УКРАЇНИ

Останні десять років українська система освіти функціонувала в умовах складних національних і геополітичних викликів, серед яких: пандемія COVID-19, затяжна збройна війна, потужна внутрішня міграція та вимушена еміграція українців, релокація бізнесу, карколомна трансформація вітчизняного ринку праці, посилення спричиненої війною інклюзії тощо. Це спонукало українську освітню політику змінювати підходи до побудови професійної підготовки фахівців для усіх галузей вітчизняної економіки. Головними завданнями й нині залишаються: узгодження якості освіти з потребами сучасного ринку праці; розвиток державно-приватного партнерства, оптимізація витрат на здобуття освіти та відновлення зумовлених війною освітніх втрат, адаптація європейського досвіду розвитку дуальної освіти у вітчизняну освітню систему⁸. Заклади освіти мають бути більш практико орієнтованими, що надзвичайно складно в умовах соціально-економічної і геополітичної невизначеності. Дуальна форма здобуття освіти ідеально підходить для реалізації цих завдань. Водночас упровадження цієї форми здобуття освіти виявило низку проблем, пов'язаних із її нормативно-правовим врегулюванням. Це зумовлює актуальність визначення та аналізу суперечностей і прогалин у вітчизняному освітньому законодавстві, які гальмують упровадження в Україні повноцінної дуальної освіти. Джерельну базу дослідження нормативно-правової бази розвитку в Україні дуальної освіти становлять: закони України; положення та розпорядження затверджені Кабінетом Міністрів України та Міністерством освіти і науки України; документи стратегічного значення (концепції, стратегії) тощо.

Поняття «дуальна освіта» згадується в усіх ключових освітніх законах України, але з різним ступенем деталізації та нормативної сили (табл.1). Закон України «Про освіту» (ст. 9, ч. 10) визначає дуальну форму здобуття освіти як спосіб, що поєднує навчання у закладах освіти з навчанням на робочих місцях для набуття певної кваліфікації, зазвичай на основі договору. Це визначення закріплює дуальну освіту

⁸ Романов, М. (Ред.). (2023). *Методичні рекомендації щодо впровадження дуальної форми здобуття освіти* (В. Бугайчук, О. Бучинська, О. Давліканова, С. Ковальчук, С. Леу-Севериненко, І. Лилик, І. Перевозова, М. Романов, М. Серік, & А. Чайковська, уклад.). Київ: ТОВ «Вістка». С. 7, 39.

як офіційно визнану форму здобуття освіти, що сприяє інтеграції теоретичних знань і практичних навичок.

Закон України «Про вищу освіту» (ст.49, ч.1; ч.6) визнає дуальну форму основною у здобутті вищої освіти нарівні з інституційною (очною, заочною, дистанційною, мережевою); визначає цю форму навчання як «спосіб здобуття освіти», що поширюється на здобувачів денної форми і передбачає навчання на відповідному робочому місці на підприємстві, в установі чи організації у процесі виконання посадових обов'язків відповідно до укладеного трудового договору для набуття певної кваліфікації обсягом від 25 до 60 % загального обсягу освітньої програми⁹. Закон робить акцент на тому, що дуальна освіта має здійснюватися на підставі договору між закладом вищої освіти та роботодавцем, що передбачає: порядок працевлаштування здобувача освіти й оплати його праці; обсяг та очікувані результати навчання; зобов'язання закладу освіти й роботодавця в частині виконання здобувачем індивідуального навчального плану; порядок оцінювання здобутих на робочому місці результатів навчання.

У Законі України «Про фахову передвищу освіту» (ст.47, ч.1.)¹⁰ дуальна освіта названа основною поряд з інституційною та індивідуальною (екстернатною та на виробництві). Закон роз'яснює особливості освітнього процесу за дуальною формою навчання, отримання відпусток і канікул, стипендіального забезпечення, фінансування тощо. Крім того, законом передбачено можливість реалізації дуальної освіти в процесі реалізації державно-приватного партнерства (ст.81, ч.7).

Таблиця 1

Висвітлення проблеми дуальної освіти в сучасному українському законодавстві

Закон	Кількість згадувань поняття «дуальна освіта»	Рівень деталізації	Роль роботодавця
«Про освіту» (2017)	3	Низький	Не визначена
«Про вищу освіту» (2014)	11	Середній	Не деталізована
«Про фахову передвищу освіту» (2019)	21	Високий	Визначена, частково деталізована
«Про професійну освіту» (2025)	11	Високий	Ключовий партнер

[авторська розробка]

⁹ Закон України «Про вищу освіту» (2014, 01 липня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

¹⁰ Закон України «Про фахову передвищу освіту» (2019, 06 червня). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>

У 2015 р. ухвалено наказі МОН України «Про впровадження елементів дуальної системи навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників»¹¹. Його метою було: створення умов для якісної підготовки конкурентоспроможних робітничих кадрів, спроможних задовольняти вимоги загальнодержавного і регіональних ринків праці, забезпечувати гнучкість і мобільність організації навчально-виробничого процесу, сприяти оновленню змісту освіти. Наказом було також затверджено перелік закладів П(ПТ)О для впровадження елементів дуальної освіти упродовж 2017-2020 років (з метою професійної підготовки кваліфікованих кадрів певних професій) та відповідну дорожню карту. Цей документ дав змогу отримати перший вітчизняний досвід упровадження дуальної освіти. Водночас серед нормативно-правових документів, що врегульовують її функціонування в Україні, ключовим є «Положення про дуальну форму здобуття професійної (професійно-технічної) освіти» (2019)¹², що регламентує дуальну освіту на рівні професійної освіти, та «Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти» (2023)¹³, що деталізує: умови та порядок організації дуального навчання, права та обов'язки учасників освітнього процесу, механізми взаємодії між закладами освіти й роботодавцями.

У 2018 р. Кабінетом міністрів України було ухвалено «Концепцію підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти»¹⁴, що визначала стратегічні напрями розвитку дуальної освіти в Україні та ґрунтувалася на німецькому досвіді дуальної форми здобуття освіти. У концепції було окреслено низку проблем і завдань, спрямованих на подолання негативних тенденцій у сфері професійної підготовки майбутніх фахівців, серед яких – знецінення традицій практичної підготовки здобувачів освіти та відмова організацій працювати із студентами через посилення на необхідність збереження комерційної таємниці або «складні конкурентні обставини». Основною проблемою, що потребувала розв'язання, визнавався недостатній рівень готовності

¹¹ Наказ МОН України «Про впровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників». <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0916729-17#Text>

¹² Наказ МОН України «Положення про дуальну форму здобуття професійної (професійно-технічної) освіти» (2019, 12 грудня). https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0193-20?utm_source=chatgpt.com#Text

¹³ Наказ МОН України «Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти» (2023, 13 квітня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0929-23#Text>

¹⁴ Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти» (2018, 19 вересня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-%D1%80#Text>

випускників до самостійної професійної діяльності на перших робочих місцях за фахом. У Концепції було визнано основні проблеми сучасного стану підготовки фахівців для вітчизняної економіки, зокрема: неготовність випускників працювати за здобутою спеціальністю; незадоволення роботодавців якістю їх професійної підготовки; недостатній рівень фінансування й матеріально-технічного забезпечення закладів освіти; відірваність більшості бюджетних закладів освіти від сучасних ринкових відносин, нерозвиненість механізмів державно-приватного партнерства; неефективне використання бюджетних коштів на підготовку фахівців, які не хочуть або не можуть працювати за фахом. Концепція пропонувала вирішувати ці проблеми у три етапи: I етап (2018–2019 рр.) – розроблення нормативно-правової бази для запровадження повноцінної дуальної форми здобуття освіти; II етап (2019–2020) – розроблення типових моделей дуальної форми здобуття освіти, реалізація пілотних проєктів, проведення оцінювання їх ефективності; III етап (2020–2023) – створення кластерів дуальної освіти на базі конкурентоспроможних закладів освіти за участю вмотивованих роботодавців. У 2019 р. було підготовлено План заходів з реалізації охарактеризованої Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти¹⁵. План передбачав реалізацію двох блоків завдань: формування нормативно-правового та організаційного і методичного забезпечення підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти. Важливість запровадження в Україні повноцінної дуальної освіти заявлена також у Середньостроковому плані пріоритетних дій уряду на період 2017–2020 рр. та Стратегії розвитку вищої освіти і Україні на 2022–2032 (2022).

Аналіз зазначених документів дає підстави визначити основні проблеми нормативно-правового забезпечення дуальної освіти в Україні, а саме: відсутність єдиного базового закону про дуальну освіту (хоча поняття «дуальна форма здобуття освіти» згадується в названих вище законах, потрібен окремий документ, який би системно регулював всі аспекти, забезпечуючи впровадження не елементів, а повноцінної дуальної освіти); відсутність уніфікованого механізму укладання тристоронніх договорів (хоча існує Типовий договір (наказ МОН №426 від 13.04.2023)¹⁶, відсутня чітка система адаптації

¹⁵ Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти» (2019, 03 квітня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2019-%D1%80#Text>

¹⁶ Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти» (2023, 13 квітня). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0771-23>

договорів під різні галузі, регіони й рівні освіти, а роботодавці часто не виявляють готовності брати на себе зобов'язання через юридичні прогалини); неврегульованість фінансування дуального навчання (не прописано чітких механізмів державно-приватного співфінансування навчання здобувачів освіти в умовах дуальної форми; роботодавці часто несуть витрати без податкових пільг або гарантій повернення інвестицій в освіту); нечітка роль закладів освіти як організаторів процесу (у нормативних документах недостатньо деталізовано функції закладу освіти як координатора, монітора, гаранта якості, що створює колізії під час організації навчальних планів, оцінювання результатів навчання, розподілу відповідальності з підприємством); відсутність системи оцінювання якості дуальної освіти (законодавство не містить формалізованих критеріїв моніторингу ефективності дуального навчання, що ускладнює проведення незалежного зовнішнього контролю й перешкоджає формуванню репутаційної оцінки програм); обмежена інтеграція з європейським правовим простором (в Україні ще не гармонізовано повністю правові норми дуальної освіти з Європейською рамкою кваліфікацій (EQF) та вимогами Erasmus+ чи інших програм, що ускладнює академічну мобільність та міжнародне визнання форм дуального навчання і стримує бізнес від участі у програмі); низька нормативна узгодженість між різними рівнями освіти (для закладів професійної, фахової передвищої і вищої освіти використовуються різні підходи до організації дуального навчання; відсутній наскрізний механізм, що дозволяв би безперервно реалізовувати дуальні програми на різних рівнях).

Для сучасного українського освітнього законодавства характерна відсутність єдиного системного закону або кодексу, що інтегрує дуальну освіту в загальну освітню політику, що створює певну правову невизначеність. Наявні також певні колізії між освітнім і трудовим законодавством: практичне навчання на підприємствах часто не узгоджується з нормами трудового права (наприклад, щодо охорони праці, оплати, страхування); відсутні чіткі механізми правового захисту студентів під час проходження практики у виробничих умовах. Крім того, залишаються невизначеними і неузгодженими механізми партнерства між усіма суб'єктами дуальної освіти: законодавство не визначає обов'язкові зобов'язання підприємств у рамках дуальної освіти, що ускладнює укладання договорів; університети змушені самотійно розробляти локальні положення, адаптувати графіки та

контент, що призводить до нерівномірного впровадження моделі; обмеженими є фінансові і кадрові ресурси; відсутність державного фінансування для підтримки дуальної моделі. На підприємствах існує також потреба у кваліфікованих наставниках, підготовлених до роботи в умова дуальної освіти та відповідно до чинних освітніх стандартів. Отже, нормативна база дуальної освіти в Україні потребує оновлення. Зокрема, необхідно: внести зміни до трудового законодавства щодо статусу студентів, які навчаються за дуальною формою; забезпечити розроблення та оновлення типових договорів між ЗВО та підприємствами; визначити механізми контролю якості дуального навчання; встановити правові та податкові стимули для роботодавців; забезпечити системний моніторинг і якісну стандартизацію дуального навчання.

Розділ 2.

ЗНАЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ РОЗВИТКУ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Вивчення та впровадження зарубіжного досвіду розвитку дуальної освіти з доведеним соціально-економічним ефектом, є критично важливим для України, оскільки це може прискорити вирішення сучасних проблем на ринку праці та в освітній системі.

Однією з найуспішніших у світі вважається німецька модель підготовки кваліфікованих кадрів за дуальною формою навчання, що зумовило значний інтерес до неї українських дослідників і освітніх менеджерів¹⁷. Окремі з них¹⁸ акцентують увагу на соціально-економічній ефективності дуальної освіти Німеччини. Виокремлено роботи українських учених, які вивчали історичні аспекти формування й розвитку дуальної освіти в Німеччині, як країні з найдавнішими традиціями залучення бізнесу до підготовки фахівців¹⁹. Давні традиції та успішність німецького досвіду дуальної системи навчання вони пов'язують із високим рівнем її регламентації на законодавчому рівні. Це дало змогу сформувати корпоративну німецьку модель

¹⁷ Савчук, Р. (2025). Розвиток дуальної освіти у Німеччині: досвід та перспективи адаптації в Україні. *Наука і освіта*, 3, 76-82. <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2025-3-11>

¹⁸ Гаврилюк, А. В. (2016). Тенденції розвитку класичних університетів Німеччини. Дисертація кандидата наук. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка. С. 140.

Гончар, Л. (2021). Розвиток дуальної освіти Німеччини в історичному контексті. *Professional Pedagogics*, 1(22), 32–40. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2021.22.32-40>

Дернова, М.Г. (2014). Дуальна модель вищої професійної освіти дорослих: Європейський досвід. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, 2(9), 137–145.

Кулалаєва, Н., & Гайдук, О. (2022). Забезпечення якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників в умовах дуальної форми навчання: європейський досвід. *Професійна педагогіка*, 1(24), 71–80. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2022.24.71-80>

¹⁹ Абашкіна, Н. В. (1998). Принципи розвитку професійної освіти в Німеччині: монографія. Київ: Вища школа.

Бойчевська, І. Р. (2009). Роль системи дуальної освіти у професійній підготовці молоді у Німеччині. *Порівняльно-педагогічні студії*, 2, 68-74.

Давліканова, О.Б. (2021). Розвиток менеджменту дуальної вищої освіти в Україні : дис. ... доктора філософії. Суми: Сумський державний університет.

Козак, Т. Б. (2017). Становлення та розвиток початкової професійної освіти в Німеччині: історико-педагогічний аналіз. *Молодий вчений*, 4(44), 372-377.

Хижняк, І., & Глазкова, І. (2019). Становлення теоретичного та практичного компонентів дуальної системи освіти в Німеччині. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 9, 70–83.

професійного навчання, що будується на основі тріади «держава – роботодавці – робітники», яка посилює гарантії професійної адаптивності випускників, сприяє їх кар'єрного розвитку та соціальному забезпеченню в майбутньому²⁰.

Зарубіжний і, зокрема, німецький досвід розвитку дуальної освіти вивчали та намагалися адаптувати до своїх освітніх систем учені у багатьох країнах світу. Так, Швейцарія та Австрія мають власні, дуже схожі на німецьку, системи дуальної освіти, що розвивалися паралельно та історично пов'язані з німецькою традицією. Їхні моделі часто наводяться як приклад успішної реалізації. Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ) надає підтримки урядам Молдови і Казахстану для розвитку дуальної професійної освіти. З 2015 р. розпочато співпрацю Німеччини і Словаччини з упровадження дуальної професійно-технічної та вищої освіти. У 2017 році парламент Сербії ухвалив закон про дуальну професійно-технічну освіту, що стало результатом реалізації проєкту «Реформа професійної освіти та навчання» і взаємодії з Офісом міжнародної співпраці Німеччини. З 2019 р. завдяки сприянню Німецько-Китайської торгово-промислової палати (м. Шанхай) розпочато впровадження дуальної освіти для бакалаврських програм на основі системної співпраці між освітніми закладами Німеччини і Китаю²¹. У США також були спроби адаптувати дуальну систему на рівні коледжів і технічних шкіл, з акцентом на підготовку кваліфікованих робітників. Тому програми «Apprenticeship USA» мають багато спільних рис з німецькою системою. Водночас, Р. І. Лерман²², відомий американський економіст та експерт у галузі ринку праці і професійної освіти, виступав із критикою уряду США за неналежну увагу до успішних результатів розвитку дуальної освіти в Німеччині. Є також інформація про використання німецького досвіду розвитку дуальної освіти в діяльності урядів Таїланду, Коста-Ріки, Мексики, Намібії, ПАР, Австралії, Нової Зеландії²³.

Популяризація в Україні німецького досвіду підготовки фахівців за дуальною формою навчання розпочалася із 2013 р. у межах реалізації проєкту Представництва Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні. У 2017

²⁰ Кулалаєва, Н.В. (ред.) (2023). *Методичні засади впровадження елементів дуальної форми навчання в професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників будівельної, машинобудівної галузей, сфери обслуговування та громадського харчування*: монографія. Київ: ІПО НАПН України. С. 74.

²¹ Бугайчук, В., Давліканова, & О., Лилик, І. (2022). *Онтологія дуальної освіти: досвід Німеччини та України: практичний посібник*. Київ: ТОВ «Вістка». С. 33-35.

²² Lerman, R.I. (2012). *Can the United States Expand Apprenticeship? Lessons from Experience*. American University, Urban Institute, and IZA. P. 2-3, 13.

²³ Бугайчук, В., Давліканова, & О., Лилик, І. (2022). *Онтологія дуальної освіти: досвід Німеччини та України: практичний посібник*. Київ: ТОВ «Вістка». С.36-39.

р. дуальну форму здобуття освіти було включено до оновленого Закону України «Про освіту». У 2018 р. – ухвалено Концепцію підготовки фахівців за цією формою. У 2019 р. МОН України розпочато національний експеримент з адаптації німецького досвіду до національного контексту. У 2022 р. видано практичний посібник «Онтологія дуальної освіти: досвід Німеччини та України»²⁴. В Україні німецький досвід функціонування дуальної освіти знайшов відображення у міжнародних наукових проектах, що проводилися спільно з німецькими вченими і був активно популяризований українськими науковими та освітніми установами²⁵.

Сутність зарубіжного досвіду дуальної освіти полягає у системному поєднанні теоретичного навчання з практичною роботою. До ключових переваг організації дуальної освіти варто віднести: високий рівень відповідності результатів навчання потребам ринку праці, рання професійна орієнтація, високий рівень працевлаштування випускників одразу після завершення навчання. Вивчення успішного європейського досвіду розвитку дуальної освіти є не лише академічним інтересом, а й стратегічною необхідністю для України у розбудові ефективної та конкурентоспроможної системи освіти, яка відповідатиме викликам сучасного ринку праці. Вивчення та впровадження в Україні зарубіжного досвіду розвитку дуальної освіти має теоретичне і практичне значення. Теоретичне збагачення порівняльної педагогіки відбується шляхом: виявлення універсальних і специфічних закономірностей організації підготовки фахівців за дуальною формою навчання в закладах освіти різних рівнів; розроблення теоретичних і методологічних засад впровадження дуальної освіти в умовах української освітньої системи; формування нових підходів до підготовки фахівців для ринку праці України; прискорення інтеграції української освіти в європейський освітній простір. Це є також корисним для вітчизняної освітньої практики, оскільки сприятиме: покращенню змісту вітчизняної освіти (зміцнення зв'язків освіти з бізнесом, модернізація вітчизняних освітніх програм, інтеграція міждисциплінарних знань і розвиток критичного мислення у здобувачів освіти; посилення уваги до особистісно орієнтованого та інклюзивного навчання, яке

²⁴ Бугайчук, В., Давліканова, & О., Лилик, І. (2022). *Онтологія дуальної освіти: досвід Німеччини та України: практичний посібник*. Київ: ТОВ «Вістка»

²⁵ Deissinger, T., & Braun, V. (2018). *Improving teacher education for applied learning in the field of VET*. Münster – New York: Waxmann.

Petrenko, LM. (2013). Preparation of the head of a vocational school for analytical activity: an innovative approach. *Science and Education*, 3, 124–128. WOS:000218968500036

враховує унікальні потреби кожного студента; підвищення кваліфікації педагогів); подоланню існуючого в Україні кваліфікаційного розриву (упровадження ефективних німецьких механізмів гармонізації якості підготовки випускників з потребами роботодавців); зниженню рівня молодіжного безробіття (удосконалення професійної орієнтації, формування практичних навичок, підвищення конкурентоспроможності).

З огляду на це, постає низка важливих завдань, серед яких: удосконалення законодавчого забезпечення розвитку в Україні повноцінної дуальної освіти; посилення підтримки урядом проєктів розвитку дуальної освіти й мотивації підприємств до участі у підготовці кадрів за дуальною формою здобуття освіти; створення платформи для підтримання неперервного діалогу усіх стейкхолдерів розвитку дуальної освіти.

Розділ 3.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ РІЗНИХ РІВНІВ

Досвід упровадження елементів дуальної форми навчання в закладах професійної освіти

Дуальна освіта в Україні має певні історію й досвід, що показав значні переваги цієї форми навчання порівняно з класичною підготовкою майбутніх фахівців у закладах професійної освіти (далі: ПО). Вивчення цього досвіду дасть змогу з'ясувати загрози, можливості і перспективи підготовки майбутніх фахівців для повоєнного відновлення України. Попри успішний досвід функціонування дуальної освіти в країнах ЄС та здобутки її упровадження й дослідження в Україні у вітчизняних закладах ПО досі використовуються лише елементи цієї форми навчання. Отже, запровадження повноцінної дуальної освіти залишається перспективним напрямом реформування української системи ПО. Історія розвитку дуальної форми в закладах ПО України має три основні вектори – становлення практичного досвіду, формування нормативно-правової бази та забезпечення науково-методичного супроводу.

Стартувала дуальна освіта в Україні пілотним проектом з організації навчально-виробничого процесу з елементами дуальної форми навчання (2015 – 2017) на базі трьох закладів професійної (професійно-технічної) освіти: ВПУ №33 м.Києва, ВП художнього училища м. Львова, ВПУ машинобудування м. Запоріжжя. Так розпочалося набуття практичного досвіду впровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників, до якого у 2017–2020 рр. було залучено 260 закладів ПО за понад 100 професій)²⁶.

Інститутом професійної освіти НАН України проведено експерименти регіонального рівня: «Проектування освітньо-

²⁶ Наказ МОН України «Про впровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників» (2017, 23 червня). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0916729-17#Text>

Наказ МОН України «Про розширення переліку закладів професійної (професійно-технічної) освіти для впровадження елементів дуальної форми навчання» (2018, 15 травня). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0473729-18#Text>

виробничого середовища закладу професійної (професійно-технічної) освіти в умовах дуальної форми здобуття освіти» (Запорізька ОДА, 2019 р.); «Розроблення засобів навчання для професійної підготовки кваліфікованих робітників з професій «Верстатник широкого профілю», «Кухар», «Кондитер» в умовах дуальної форми здобуття освіти (Донецька ОДА, 2020 р.).

Навіть упровадження не повноцінної дуальної освіти, а лише її елементів довело ефективність цієї форми здобуття освіти, а саме: до 97% зріс рівень працевлаштування випускників; покращилася якість професійної підготовки; зросли надходження до бюджетів закладів освіти; зменшилися їх витрати на комунальні послуги й витратні матеріали; зміцнилися зв'язки закладів освіти з роботодавцями. Нині, за офіційними даними МОН України, рівень участі роботодавців у дуальній формі навчання майбутніх фахівців найвищим є у м. Києві (175), Житомирській (160), Львівській (134), Вінницькій (125), Хмельницькій (125) та Рівненській (111) областях .

В Інституті професійної освіти НАПН України виконано наукове дослідження «Методичні засади впровадження елементів дуальної форми навчання в професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників будівельної, машинобудівної галузей, сфери обслуговування та громадського харчування» (РК 0119U001097; 2019–2021). Розроблено актуальні педагогічні інновації, серед яких: методична система професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників з елементами дуальної форми навчання; методика організації дуальної форми навчання для професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників будівельної, машинобудівної галузей, сфери обслуговування та громадського харчування; технологія розвитку соціального партнерства в закладі професійної (професійно-технічної) освіти в умовах дуальної форми навчання; алгоритм проєктування освітньо-виробничого середовища закладу освіти в умовах дуальної форми навчання; дорожню карту для роботодавців з упровадження дуальної форми здобуття освіти.

Експериментальні проєкти та масове поширення їх результатів в систему ПО дало змогу визначити потреби закладів освіти у відповідному науково-методичному забезпеченні. Варто звернути увагу на наукові здобутки Інституту професійної освіти НАПН України в царині розроблення педагогічних інновацій для організації освітнього процесу в закладах ПО з використанням елементів дуальної форми навчання. Вчені інституту виконали наукове дослідження «Методичні засади впровадження елементів дуальної форми навчання в професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників будівельної,

машинобудівної галузей, сфери обслуговування та громадського харчування» (2019-2021), здійснили керівництво експериментом всеукраїнського рівня «Організація професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття освіти» (2019-2022) і двома регіональними: «Розроблення засобів навчання для професійної підготовки кваліфікованих робітників з професій «Верстатник широкого профілю», «Кухар», «Кондитер» в умовах дуальної форми здобуття освіти» (2020-2022) та «Проектування освітньо-виробничого середовища закладу професійної (професійно-технічної) освіти в умовах дуальної форми здобуття освіти» (2019-2021)²⁷. У процесі зазначених експериментів було обґрунтовано методичні засади впровадження елементів дуальної форми навчання в професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників будівельної, машинобудівної галузей, сфери обслуговування і громадського харчування та методологічну основу професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників з елементами дуальної форми навчання. Було визначено особливості системи дуальної освіти в Україні для спеціальностей різного профілю: будівельного (налагодження співпраці з підрядниками; складні умови праці будівельника), машинобудівного (необхідність створення на території підприємств-партнерів навчальних центрів); сфери обслуговування і громадського харчування (залежність роботи підприємств громадського харчування від умов забезпечення потреб споживачів; обов'язкове дотримання санітарно-гігієнічних умов). Для вдосконалення освітнього процесу, що здійснюється за дуальною формою навчання розроблено низку інновацій, зокрема: методичну систему професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників з елементами дуальної форми навчання; методику організації дуальної форми навчання для професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників; технологію розвитку соціального партнерства в закладі ПО в умовах дуальної форми навчання; дорожню карту для роботодавців з упровадження дуальної форми здобуття освіти; алгоритм проектування освітньо-виробничого середовища закладу ПО в умовах дуальної форми навчання²⁸.

²⁷ Гайдук О.В., Герлянд Т.М., Гоменюк Д.В., Кулалаєва Н.В., Пятничук Т.В., Шимановський М.М. Методичні засади впровадження елементів дуальної форми навчання в професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників будівельної, машинобудівної галузей, сфери обслуговування та громадського харчування: монографія [за наук. ред. Н.В. Кулалаєвої]. Київ: ІПО НАПН України, 2023. 118 с. <https://conference.ivet.edu.ua/index.php/1/issue/view/11/10>. С. 63-74.

²⁸ Гайдук О.В., Герлянд Т.М., Гоменюк Д.В., Кулалаєва Н.В., Пятничук Т.В., Шимановський М.М. Методичні засади впровадження елементів дуальної форми навчання

Важливе значення для подальшого розвитку дуальної освіти в системі ПО має здійснений науковцями SWOT-аналіз упровадження елементів дуальної форми навчання в професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників²⁹. Проведений SWOT-аналіз дав змогу визначити: сильні сторони дуальної форми навчання (регулювання професійного навчання принципами ринкової економіки; зростання запитів ринку праці на випускників, підготовлених за дуальною формою навчання; наближення якості професійної підготовки випускників вимогам роботодавців; посилення співпраці між урядом, освітою і бізнесом; посилення мотивації здобувачів освіти до навчання; підвищення престижу професійної освіти), слабкі (недосконале нормативно-правове забезпечення дуальної форми навчання; застарілість матеріально-технічної бази закладів ПО; недостатня готовність педагогічних працівників; низька вмотивованість роботодавців та їх небажання укладати угоди зі здобувачами освіти 1 курсу); значні витрати на оновлення технологічного парку закладів ПО тощо). Водночас виявлено певні можливості, що їх розкриває застосування елементів дуального навчання (подолання кваліфікаційного розриву; вдосконалення матеріально-технічної бази закладів освіти; підвищення рівня усвідомлення учнями шкіл вибору професії; скорочення безробіття серед молоді; підвищення конкурентоспроможності закладів освіти; використання дистанційного професійного навчання у процесі теоретичної підготовки; використання інноваційних освітніх технологій, методів і прийомів). Непересічне значення для розвитку дуальної освіти мають також сформульовані загрози (скорочення обсягу контингенту закладів ПО; зникнення підготовки за певними професіями, що зникають з ринку праці; небажання підприємств оплачувати професійну підготовку робітничих кадрів; зменшення державного фінансування

в професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників будівельної, машинобудівної галузей, сфери обслуговування та громадського харчування: монографія [за наук. ред. Н.В. Кулалаєвої]. Київ: ІПО НАПН України, 2023. 118 с. <https://conference.ivet.edu.ua/index.php/1/issue/view/11/10>. С. 9-35.

²⁹ Гайдук О.В., Герлянд Т.М., Гоменюк Д.В., Кулалаєва Н.В., Пятничук Т.В., Шимановський М.М. Методичні засади впровадження елементів дуальної форми навчання в професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників будівельної, машинобудівної галузей, сфери обслуговування та громадського харчування: монографія [за наук. ред. Н.В. Кулалаєвої]. Київ: ІПО НАПН України, 2023. 118 с. <https://conference.ivet.edu.ua/index.php/1/issue/view/11/10>. С. 11-12.

Кулалаєва Н. SWOT-аналіз упровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників. Професійна педагогіка. 2018, № 15. С. 54-60.

системи ПО України; поступове зменшення часу на загальноосвітню підготовку тощо). Більшість із цих загроз залишаються актуальними і нині. Крім того, до них додалися й інші, пов'язані з довготривалою війною та необхідністю перенесення підприємств в інші, більш безпечні регіони України, що зруйнувало багато партнерських команд, які займалися навчанням за дуальною системою і негативно відобразилося на статистиці закладів освіти, які здійснюють підготовку фахівців з використанням елементів дуальної освіти.

Проведена Інститутом професійної освіти НАПН України робота дала змогу підготувати низку навчальних і виробничо-практичних видань, що користуються значним інтересом в системі П(ПТ). Серед них: підручники з грифом МОН України («Сучасні технології кондитерського виробництва»³⁰, «Технології утеплення фасадів будівель»³¹, «Технології верстатних робіт»³²), практичний посібник «Організація дуальної форми навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти»³³; тренінг-курс для педагогічних працівників «Організація професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття освіти»³⁴.

З 2019 р. на базі Українського центру дуальної освіти³⁵ розпочато роботу з узагальнення досвіду функціонування дуальної освіти в Україні: розроблено веб сторінки «Нормативно-правова база» та «Досвід впровадження дуальної освіти», створено групу консультантів з питань розвитку дуальної освіти, які надають допомогу з оновлення змісту освітніх програм підготовки педагогів для організації освітнього процесу за дуальною формою навчання.

³⁰ Гайдук О. В., Герлянд Т. М., Дрозіч І. М., Кулалаєва Н. В., Романова Г. М. Сучасні технології кондитерського виробництва: підручник. Житомир: Полісся, 2020. 514 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723902>

³¹ Гайдук О. В., Герлянд Т. М., Кулалаєва Н. В., Півторацька Н. В., Пятничук Т. В. Технології утеплення фасадів будівель: підручник. Житомир: Полісся, 2021. 329 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729507>

³² Гоменюк Д. В., Романов Л. А., Шимановський М. М. Технології верстатних робіт: підручник. Житомир: Полісся. 2021. 402 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729506>

³³ Герлянд Т.М., Дрозіч І.А., Кулалаєва Н.В., Романова Г.М., Шимановський М.М. Організація дуальної форми навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти: практ. посіб. Житомир: Полісся, 2019., 304 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718500>

³⁴ Гайдук О.В., Герлянд Т.М., Гоменюк Д.В., Кулалаєва Н.В., Пятничук Т.В., Шимановський М.М. Методичні засади впровадження елементів дуальної форми навчання в професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників будівельної, машинобудівної галузей, сфери обслуговування та громадського харчування: монографія [за наук. ред. Н.В. Кулалаєвої]. Київ: ІПО НАПН України, 2023. 118 с. <https://conference.ivet.edu.ua/index.php/1/issue/view/11/10> С. 59, 67.

³⁵ Український центр дуальної освіти (2025). <https://deu.com.ua/dosvid-vprovadzhennya-dualnoyi-osvity/> (Дата звернення 19.05.2025)

Значну роль у розвитку дуальної форми освіти у закладах ПО відіграє Директорат професійної освіти МОН України, який активно працює над удосконаленням нормативного забезпечення дуальної освіти. Зокрема, в підготовці проєкту Закону України «Про професійну освіту», де враховуються найважливіші завдання щодо розвитку дуальної форми навчання. Директорат сприяє налагодженню співпраці між закладами освіти й роботодавцями. На офіційному порталі МОН України представлено інформацію про механізми впровадження дуальної освіти, включаючи укладання договорів, організацію освітнього процесу та роль наставників. Директорат бере участь у міжнародних проєктах та конференціях, спрямованих на обмін досвідом та впровадження європейських стандартів дуальної освіти в Україні. Зокрема, у співпраці з Європейським фондом освіти (ETF) було проведено дослідження щодо впровадження дуальної форми освіти в Україні. З висновків Директорату відомо, наприклад, що у 2020 р. елементи дуальної форми навчання вже впроваджували 327 закладів освіти за 393 професіями й за участю 837 підприємств³⁶.

Досвід упровадження в закладах ПО елементів дуальної форми навчання дає підстави визначити певні кроки, які мають сприяти розвитку в Україні повноцінної дуальної освіти. Це зокрема: посилення співпраці закладів освіти Інститутом професійної освіти НАПН України (розроблення педагогічних інновацій і підготовка педагогів до їх упровадження в освітній процес) та навчально(науково)-методичними центрами (кабінетами) ПО (забезпечення методичного супроводу організації освітнього процесу за дуальною формою); розвиток державно-приватного партнерства; створення відкритих інформаційно-освітніх середовищ, орієнтованих на забезпечення ефективної взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу, створення умов для централізованої методичної підтримки дуальної форми здобуття освіти в умовах релокації підприємств та організації навчання в дистанційному режимі.

³⁶ Мірошніченко К.Б. Дуальна форма освіти: презентація. https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/document/Dual%20Education%20in%20Ukraine_Kateryna%20Miroshnichenko_UKR.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 18.05.2025).

Особливості упровадження дуальної освіти в закладах фахової передвищої та вищої освіти

Ініціативи з популяризації в Україні дуальної форми здобуття фахової передвищої і вищої освіти реалізовувалися з 2013 р. За цей час було виявлено потужний потенціал цієї форми навчання. У 2019 р. МОН України затвердило пілотний проєкт з підготовки фахівців за дуальною формою здобуття фахової передвищої та вищої освіти їх³⁷. Цей проєкт дав змогу вдосконалити нормативно-правове забезпечення дуальної освіти, зокрема щодо: укладання тристоронніх договорів та угод (заклад освіти, здобувач освіти, суб'єкт господарювання); включення дуального навчання до змісту Положення про організацію освітнього процесу в закладах фахової передвищої та вищої освіти; запровадження процедури відбору здобувачів освіти суб'єктами господарювання; покращити механізми контролю за дотриманням безпечних умов навчання; організувати моніторинг впровадження дуального форми навчання. Завдяки залученню до реалізації пілотного проєкту Державної установи «Науково-методичний центр вищої та фахової передвищої освіти» було забезпечено належний науково-методичний супровід дуального навчання в експериментальних закладах освіти, проведення семінарів, майстер-класів, тренінгів тощо.

У рамках проєкту «Дуальна освіта для України», що реалізується в партнерстві з ГО «Українська Асоціація Маркетингу» та представництвом USAID «Економічна підтримка України», було підготовлено методичні рекомендації³⁸ щодо впровадження дуальної форми здобуття освіти, розроблені з метою надання практичної допомоги вітчизняним закладам освіти, підприємствам і здобувачам освіти. Видання містить інформацію про передумови провадження в Україні дуальної форми здобуття освіти, досвіду, набутого учасниками пілотного проєкту, охарактеризовано дво- і тристоронні договори між суб'єктами дуальної освіти, висвітлено особливості індивідуального та групового форматів навчання, представлено методичне забезпечення дуальної форми здобуття освіти, висвітлено участь роботодавців у здійсненні поточного і підсумкового контролю набутих знань,

³⁷ Наказ МОН України «Щодо запровадження пілотного проєкту у закладах фахової передвищої та вищої освіти з підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти» (2019, 15 жовтня). <file:///C:/Users/Deluxe/Downloads/5dc96748213fc874879880.pdf>. С.6.

³⁸ Романов, М. (Ред.). (2023). Методичні рекомендації щодо впровадження дуальної форми здобуття освіти (В. Бугайчук, О. Бучинська, О. Давліканова, С. Ковальчук, С. Леу-Севериненко, І. Лилик, І. Перемозова, М. Романов, М. Серік, & А. Чайковська, уклад.). Київ: ТОВ «Вістка».

сформованих умінь і навичок, специфіка стипендіального забезпечення та фінансової мотивації суб'єктів дуальної освіти.

Практичне значення методичних рекомендацій полягає в тому, що вони орієнтовані на всіх суб'єктів дуальної освіти. Заклади освіти отримують поради щодо того, як проводити первинний аналіз діяльності із запровадження дуальної форми здобуття освіти, перевіряти рентабельність освітніх програм, аналізувати кадрові запити роботодавців, забезпечувати системну роботу стейкхолдерами, приймати рішення про доцільність запровадження дуальної освіти. Представники підприємств мають змогу ознайомитися з механізмами запровадження системного підходу до формування кадрової політики, проведення самоаналізу пропозицій щодо запровадження дуальної форми здобуття освіти (наявність кваліфікованих наставників, аналіз витрат на впровадження освітнього процесу на виробництві), пошуком партнерів із числа закладів освіти та алгоритмом впровадження дуальної форми здобуття освіти на підприємстві. У методичних рекомендаціях на основі узагальнення досвіду України розроблено відповідні інструкції та надано шаблони необхідних документів³⁹.

Проведений пілотний проєкт показав, що в Україні використовуються дві моделі дуальної форми здобуття освіти: з інтегрованою практичною підготовкою; з інтегрованою професійною діяльністю. Перша модель пропонує поєднання навчання здобувачів першої вищої та/чи фахової передвищої освіти в закладі освіти і на підприємстві. Друга модель передбачає поєднання навчання в закладах вищої освіти і на підприємстві для тих, хто вже здобув фахову передвищу або першу вищу освіту, працює на підприємстві і має бажання продовжувати навчання за профілем, визначеним підприємством.

З'ясовано, що в закладах освіти застосовується переважно модель із інтегрованою практичною підготовкою (перехід на дуальну форму здобуття освіти відбувається з 3-4 курсу або з 1 курсу магістратури). При цьому організація освітнього процесу та графіків чергування фаз навчання в закладі освіти та на підприємстві змінюється залежно від спеціальності, за якою відбувається навчання фахівця, та потреб підприємства-роботодавця.

Роботодавці основними критеріями вибору закладу освіти для організації дуальної форми здобуття освіти визнають: територіальне

³⁹ Романов, М. (Ред.). (2023). Методичні рекомендації щодо впровадження дуальної форми здобуття освіти (В. Бугайчук, О. Бучинська, О. Давліканова, С. Ковальчук, С. Леу-Севериненко, І. Лилик, І. Перезовова, М. Романов, М. Серік, & А. Чайковська, уклад.). Київ: ТОВ «Вістка».

розміщення закладу освіти, досвід реалізації ним освітнього процесу з елементами дуального навчання та наявність профільних кафедр. Важливе значення у проєкті надавалося вивченню механізмів мотивації суб'єктів дуальної освіти, передбачених у змісті тристороннього договору між роботодавцем, закладом освіти і здобувачем. Так, основними мотиваційними інструментами можуть бути: виплата здобувачам освіти зарплати за виконання трудових функцій під час навчання; призначення на підприємствах кращим студентам мотивуючих стипендій; сплату вартості навчання здобувача в закладі освіти на контрактній основі⁴⁰.

Особливий акцент було зроблено на вдосконалення механізмів відбору здобувачів освіти, для їх подальшого навчання за дуальною формою здобуття освіти. Традиційно підприємства в питаннях відбору здобувачів керуються рекомендаціями закладів освіти. Водночас роботодавці залучаються до захисту курсових і дипломних проєктів та беруть участь у роботі кваліфікаційних комісій. Здобувачі освіти можуть відвідувати підприємства як бази майбутньої практики вже з перших курсів навчання.

Основними чинниками, що спонукали роботодавців взяти участь у підготовці фахівців за дуальною формою навчання є такі: старіння і дефіцит кваліфікованих кадрів на регіональних ринках праці; потреба підприємств у створенні кадрового резерву; прагнення здобувачів освіти і роботодавців скоротити період адаптації випускників до професійної діяльності; бажання підприємств упливати на зміст не лише варіативної складової підготовки фахівців, але й обов'язкової⁴¹.

Завдяки пілотному проєкту МОН України (з 2019 р.) було сформовано дієву правову базу, що регламентує тристоронні відносини (заклад–здобувач–бізнес). Розроблені методичні рекомендації та шаблони документів стали практичним інструментарієм для системного запуску дуального навчання «з нуля». В українському освітньому просторі утвердилися дві ключові моделі: з інтегрованою практичною підготовкою (для студентів денної форми) та з інтегрованою професійною діяльністю (для працюючих фахівців). Гнучкість графіків навчання дозволяє враховувати специфіку різних галузей та виробничих циклів підприємств. Упровадження дуальної форми продиктоване

⁴⁰ Дуальна форма здобуття освіти у закладах вищої та фахової передвищої освіти очима роботодавців (2020, 10 листопада). <https://mon.gov.ua/ua/news/dualna-forma-zdobuttya-osviti-u-zakladah-vishoyi-ta-fahovoyi-peredvishoyi-osviti-ochima-robotodavciv>

⁴¹ Дуальна форма здобуття освіти: успіхи та проблеми другого року запровадження пілотного проєкту у закладах фахової передвищої та вищої освіти України. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (18 листопада 2021 року). Київ. 2021. 157 с. С.5.

прагненням бізнесу подолати дефіцит кадрів та скоротити період адаптації випускників. Основними стимулами для здобувачів виступають оплата праці, додаткові стипендії від роботодавців та можливість впливати на зміст власної освітньої траєкторії. Залучення роботодавців до відбору студентів, формування змісту освіти та підсумкової атестації забезпечує покращення відповідності рівня професійної підготовки випускників реальним запитам ринку праці, перетворюючи підприємство з пасивного споживача на активного співавтора освітнього процесу.

Розділ 4.

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ДУАЛЬНОЇ ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ

Сучасний етап розвитку національної економіки України, обтяжений викликами воєнного стану та потребами повоєнної відбудови, вимагає радикального переосмислення підходів до професійної підготовки фахівців. Одним із найбільш перспективних механізмів подолання кваліфікаційного розриву між теоретичним навчанням та вимогами реального сектору економіки є дуальна форма здобуття освіти. Традиційна академічна модель навчання часто демонструє інертність щодо стрімкої модернізації технологічних процесів. У свою чергу, дуальна освіта, що передбачає поєднання навчання в закладах освіти з навчанням на робочих місцях, дозволяє досягти синергії між фундаментальною теоретичною базою і практичним досвідом. Проте успішна реалізація цієї моделі неможлива без відповідної підготовки педагогічних працівників⁴². Викладач у системі дуальної освіти перестає бути просто транслятором знань. Він трансформується у модератора, тьютора та ментора, який координує складну взаємодію між здобувачем, закладом освіти та стейкхолдером (підприємством). Викладачі, майстри виробничого навчання, наставники на підприємствах – це людський капітал, який стає критичним фактором, що визначає успіх або формалізацію освітньої реформи в Україні. Відповідно до Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки очікується щорічне зростання кількості випускників закладів вищої освіти, які скористалися цією формою навчання⁴³. Однак, попри високі соціальні очікування та активне впровадження пілотних проєктів⁴⁴, кадрове забезпечення дуальної форми здобуття освіти залишається найбільш вразливою ланкою⁴⁵, що

⁴² Савчук, Р.М. (2026). Кадрові проблеми впровадження в Україні дуальної форми здобуття освіти. In *Розвиток педагогічної майстерності майбутнього педагога в умовах освітніх трансформацій: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції* (2 квітня 2026 р.), (с. 270-274). Глухів: Глухівський НПУ. ім. О. Довженка.

⁴³ Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#n12> (дата звернення: 20.03.2026).

⁴⁴ Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти» (2023, 13 квітня). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0771-23> (дата звернення: 20.03.2026).

⁴⁵ Ярошенко О. (2023). Дуальна форма здобуття вищої освіти як спосіб забезпечення вимог ринку праці до практичної підготовки випускників. *Проблеми освіти*, 1(98), 62–77. URL: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-98.2023.04> С. 66.

зумовлено комплексом фінансових, психологічних та кваліфікаційних чинників.

Таким чином, проблема розробки методології підготовки педагогів і наставників до роботи в умовах дуальної форми здобуття освіти є критично важливою для модернізації професійної, фахової передвищої і вищої школи.

З огляду на це, важливо теоретично обґрунтувати зміст і структуру підготовки педагогічних працівників до реалізації освітнього процесу в умовах дуальної форми здобуття освіти, а також визначити ключові компетенції, необхідні для ефективної взаємодії з виробничим середовищем. Для реалізації визначеної мети необхідно розв'язати низку завдань, а саме: проаналізувати нормативно-правову та науково-теоретичну базу підготовки педагогів до впровадження дуальної освіти в Україні; виокремити нові професійні ролі та функції педагога у системі дуального навчання; окреслити основні виклики та бар'єри (психологічні, організаційні, методичні), що виникають у процесі підготовки кадрів; сформулювати прогностичні сценарії та рекомендації щодо вдосконалення системи підвищення кваліфікації педагогів.

Питання теорії і методики професійної підготовки педагогів для роботи в умовах дуальної форми навчання досліджуються у працях Л. Гончар⁴⁶, В. Радкевич⁴⁷, Н. Кулалаєвої та О. Гайдук⁴⁸, Є. Маринченко⁴⁹ та ін. Дослідники акцентують увагу на важливості партнерства між закладами освіти й роботодавцями, описують мережеві моделі взаємодії «заклад-підприємство» та механізми спільного викладання. Науковці підкреслюють також, що ключовою перешкодою для забезпечення ефективності педагогічної діяльності в умовах дуальної форми здобуття освіти є брак наставників і відсутність у викладачів досвіду роботи безпосередньо на сучасному виробництві, що створює когнітивний дисонанс при спробі узгодити навчальні

⁴⁶ Гончар, Л. (2022). Основні проблеми впровадження дуальної форми освіти. *Education: Modern Discourses*, 5, 110–117. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2022-5-08>

⁴⁷ Радкевич, В. О. (2025). Дорожня карта розвитку партнерства у сфері професійної освіти. In *Інноваційні методики і технології професійної освіти: практичний посібник для педагогічних працівників закладів професійної та фахової передвищої освіти*, (с.8-24). Київ: ІПО НАПН України.

⁴⁸ Кулалаєва, Н., & Гайдук, О. (2022). Забезпечення якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників в умовах дуальної форми навчання: європейський досвід. *Професійна педагогіка*, 1(24), 71-80. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2022.24.71-80>

⁴⁹ Маринченко, Є. О. (2019). Дуальне навчання як важливий складник інноваційної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки»*, 1, 130-135. Вилучено з: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/3245>

програми з виробничими циклами⁵⁰. Відтак, постає проблема формування нової парадигми підготовки педагога, що передбачає: трансформацію функцій педагога; удосконалення змісту професійної підготовки та підвищення кваліфікації; подолання основних бар'єрів професійної підготовки педагогів для роботи в умовах дуальної форми здобуття освіти.

Досліджуючи трансформацію функцій сучасного педагога, варто відзначити, що його функціональне навантаження в останні роки зазнало суттєвих змін. Ми виділяємо три ключові вектори таких змін: дидактико-проектувальний (розробка індивідуальних освітніх траєкторій, що інтегрують академічний план та робочий графік студента); комунікативно-менеджерський (викладач виступає «містком» між підприємством та адміністрацією закладу); консультативно-тьюторський (підтримка студента у процесі його професійної соціалізації, допомога у подоланні розриву між теорією і практикою).

Професійна підготовка педагогів має включати обов'язковий блок стажування на підприємствах-партнерах. Це дозволяє викладачу: ознайомитися з актуальним технологічним інструментарієм; опанувати корпоративну культуру бізнес-середовища; спільно з наставниками від виробництва (майстрами) розробити критерії оцінювання результатів навчання.

Дослідження показує, що основними бар'єрами для підвищення ефективності професійної підготовки педагогів є: психологічний консерватизм (опір змінам методів контролю та оцінювання); недосконалість нормативної бази (відсутність чітких алгоритмів оплати праці викладача за години, проведені на базі підприємства; низька мотивація бізнесу (роботодавці не завжди готові виділяти кваліфікований персонал для навчання педагогів).

На основі аналізу поточних тенденцій ми виокремлюємо три можливі сценарії трансформації системи підвищення кваліфікації педагогів для дуальної освіти: оптимістичний, песимістичний, реалістичний.

⁵⁰ OECD. (2021). Digital Education Outlook 2021: Pushing the Frontiers with AI, Blockchain and Robots. OECD Publishing. Вилучено з: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-digital-education-outlook-2021_589b283f-en.html

Тамаркіна, О. (2022). Дуальна освіта: складнощі впровадження. Актуальні питання гуманітарних наук, 47(4), 222-225. <https://doi.org/10.24929/2308-4863/47-4-37>

Романишина, О. Я., & Дундюк, А. Ю. (2021). Дуальна освіта як одна з умов формування професійної компетентності техніків-технологів. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота, 1(48), 361-364. Вилучено з: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/37600>

Сценарій «конвергентної цифровізації» (оптимістичний) передбачає створення єдиних цифрових хабів між університетами та корпоративними центрами навчання. У цьому сценарії викладач проходить «цифрове дублювання» на виробництві, використовуючи VR/AR-технології для дистанційного керування процесами⁵¹. Підвищення кваліфікації стає безперервним, де педагог кожні два роки оновлює сертифікат практичної відповідності на реальному виробництві.

Сценарій «Академічного консерватизму» (песимістичний) засвідчує збереження пріоритету теоретичної підготовки при формальному виконанні вимог дуальності. У цьому випадку підготовка педагогів обмежиться теоретичними курсами без реального занурення у виробниче середовище. Це призведе до поглиблення розриву між закладами освіти та бізнесом, а роль педагога зведеться до бюрократичного супроводу документів, що нівелює саму суть дуальної моделі.

Сценарій «Гнучкої мережевої інтеграції» (реалістичний/стратегічний) означає розвиток горизонтальних зв'язків, де педагогічні працівники стають учасниками спільних науково-виробничих проєктів. Підвищення кваліфікації відбувається через спостереження на робочому місці та спільне викладання з майстрами виробництва. Цей сценарій забезпечує поступову, але стійку зміну ментальності викладачів та їхню адаптацію до ролі координаторів індивідуальних освітніх маршрутів⁵².

Учасники міжнародних проєктів з розвитку ДФЗО особливу увагу звертають на підготовку *наставників*, здатних допомагати здобувачеві освіти адаптуватися до виробничих процесів в умовах ДФЗО. Зокрема, у матеріалах проєктів⁵³ наголошується на тому, що наставниками варто

⁵¹ OECD. (2021). Digital Education Outlook 2021: Pushing the Frontiers with AI, Blockchain and Robots. OECD Publishing. Вилучено з: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-digital-education-outlook-2021_589b283f-en.html

Єршов, М.-О. (2023). *Тенденції розвитку ІТ-освіти в Україні: монографія*. Київ: «Видавництво Людмила».

⁵² Гайдук, О. В., Герлянд, Т. М., Дрозіч, І. М., Кулалаєва, Н. В., & Романова, Г.М. (2020). Сучасні технології кондитерського виробництва: підручник. Житомир: Полісся

Кулалаєва, Н. (2021). Дорожня карта для роботодавців з упровадження дуальної форми здобуття освіти. *Професійна педагогіка*, 2(23), 5-11. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2020.21.5-11>

Радкевич, В. (2018). Професійна освіта і навчання: європейський контекст розвитку. *Професійна педагогіка*, 14, 5-14. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2017.14.5-14>

⁵³ Романов, М. (Ред.). (2023). Методичні рекомендації щодо впровадження дуальної форми здобуття освіти (В. Бугайчук, О. Бучинська, О. Давліканова, С. Ковальчук, С. Леу-Севериненко, І. Лилик, І. Перемозова, М. Романов, М. Серік, & А. Чайковська, уклад.). Київ: ТОВ «Вістка». С. 46.

призначати лише тих працівників підприємства, які самостійно виявляють бажання здійснювати наставницьку діяльність і які пройшли відповідне навчання. У «Методичних рекомендаціях щодо впровадження дуальної форми здобуття освіти» (2023) поняття «наставник» визначається як «досвідчений і висококваліфікований працівник підприємства, якого призначено наказом і який здатний проводити безпосередньо на робочому місці роботу зі здобувачами, з метою їхнього професійного становлення та розвитку, адаптації до виробничої діяльності, цінностей підприємства та корпоративної культури»⁵⁴. На підприємствах, що планують упроваджувати ДФЗО, рекомендується створювати реєстри наставників, які пройшли відповідну підготовку, мають мотивацію і готові виконувати навчальні функції⁵⁵. Підприємствам радять також затверджувати Положення про наставництво, що має визначати: всі особливості перебігу освітніх і виробничих процесів, пов'язаних із ДФЗО; узагальнені вимоги до наставників (стаж роботи за професією два або більше років, рівень кваліфікації наставника щонайменше на рівень вище категорії (групи, розряду) здобувача освіти; відсутність порушень трудової і виробничої дисципліни; умотивованість до передачі свого досвіду і знань; щорічна оцінка діяльності не нижче показника «Розвиток»; успішні результати тестування за програмою навчання наставників); форми фінансового мотивування наставників (не допускати наставництва у формі додаткового неоплачуваного навантаження)⁵⁶.

Системне впровадження дуальної форми здобуття освіти в Україні стикається з серйозними кадровими бар'єрами, головними серед яких є: низька мотивація бізнесу та недосконала педагогічна підготовка наставників від виробництва; невідповідність практичного досвіду викладачів ЗВО сучасним технологічним вимогам; брак професійних координаторів (менеджерів) дуального навчання; відсутність цілісної системи фінансового стимулювання суб'єктів дуального процесу.

Підготовка педагогічних працівників до реалізації дуальної форми здобуття освіти є системним процесом, що вимагає переходу від моделі «викладач-лектор» до моделі «викладач-координатор». Це можна реалізувати шляхом забезпечення:

⁵⁴ Романов, М. (Ред.). (2023). Методичні рекомендації щодо впровадження дуальної форми здобуття освіти (В. Бугайчук, О. Бучинська, О. Давліканова, С. Ковальчук, С. Леу-Севериненко, І. Лилик, І. Перезовова, М. Романов, М. Серік, & А. Чайковська, уклад.). Київ: ТОВ «Вістка». С. 25, 46.

⁵⁵ Там само. С. 47.

⁵⁶ Там само. С. 46, 47

інтеграції всіх наукових рівнів вивчення досліджуваної проблеми (від філософського розуміння цінності праці до конкретно-наукових методик навчання); запровадження принципу безперервності професійної підготовки (стажування викладачів на виробництві має стати не разовою акцією, а циклічним елементом професійного розвитку); дотримання принципу суб'єктності професійної підготовки кадрів (головним результатом підготовки має бути готовність педагога і наставника до формування професійної суб'єктності студента, що є вимогою сучасного цивілізаційного розвитку).

Реалізація цих кроків дозволить створити дієву модель дуальної освіти, здатну забезпечити економіку України кваліфікованими кадрами, готовими до викликів майбутнього.

Розділ 5.

УПЛИВ ВІЙНИ НА РОЗВИТОК ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Повномасштабна війна РФ проти України суттєво вплинула на вітчизняний ринок праці. Очевидно, що в найближчі кілька років найбільш затребуваними в Україні будуть професії, покликані забезпечувати функціонування критичної інфраструктури країни, її оборони, економічного, інфраструктурного та психологічного відновлення (енергетики, будівельники, екологи, психологи тощо). З огляду на це, дуальна освіта, як форма, що дає змогу гармонізувати стосунки бізнесу, освіти, суспільства й особистості в питаннях забезпечення якісної професійної підготовки фахівців для актуальних галузей української економіки – набуває стратегічного значення. Сучасні освітні менеджери називають дуальну форму здобуття освіти не лише «формулою успіху» для здобувачів освіти різних рівнів, але й «локомотивом» відновлення, розбудови і розквіту економіки України⁵⁷, прискорення її інтеграції в ЄС.

Зумовлена гібридною війною економічна нестабільність стала для молоді свого роду тригером, чинником переоцінювання пострадянських стереотипів щодо престижності рівня освіти. Почала зростати престижність професійної освіти в певних галузях економіки, що давали гарний заробіток і визнання суспільства. Наприклад, дуже стрімко стали розвиватися українська логістична сфера та ІТ галузь. Зріс запит суспільства на зміну традиційних підходів до здобуття освіти, збільшилася потреба молоді в економії часових, емоційних, фінансових ресурсів для здобуття освіти. Заклади освіти посилили свою діяльність з упровадження елементів дуальної форми здобуття освіти. Активно став включатися в розвиток дуальної освіти і великий бізнес. Наприклад, проєкт «Дуальна освіта» ДТЕК Мережі (2019)⁵⁸ називають одним із кращих кейсів державного порталу для підприємців «Дія.Бізнес» та успішним прикладом створення можливостей навчання і працевлаштування для українських здобувачів освіти під час

⁵⁷ У ЧДТУ компанія «МХП» презентувала проєкт дуальної освіти студентам факультету економіки та управління. Черкаський державний технологічний університет: веб-сайт. URL: <https://chdtu.edu.ua/news/item/19133-u-chdtu-kompaniia-mkhp-prezentuvala-proiekt-dualnoi-osvity-studentam-fakultetu-ekonomiky-ta-upravlinnia> (дата звернення: 14.02.2024).

⁵⁸ «Дуальна освіта» ДТЕК Мережі: можливості для молоді навіть під час повномасштабної війни. Дія. Бізнес: веб-сайт. URL: <https://business.diia.gov.ua/en/cases/business-without-barriers/dualna-osvita-dtek-merezi-mozlivosti-dla-molodi-navit-pid-cas-povnomasstabnoi-vijni> (дата звернення 16.02.2024).

повномасштабної війни⁵⁹. Метою проєкту було створення безбар'єрних умов для здобуття молоддю професії енергетика та насичення національного енергетичного ринку фахівцями з якісною професійною освітою. Уже в 2019 р. професія «енергетик» мала підвищений попит на ринку праці і досить шанованою в українському суспільстві, а війна РФ проти України, де агресор робив ставку на знищення цивільної інфраструктури і дестабілізацію таким чином суспільства, ще більше посилювала стратегічне значення професії енергетика як для збереження енергетичної незалежності та витривалості української держави, так і для забезпечення суспільної злагоди та сталого розвитку українського суспільства.

Після початку повномасштабної війни дуальна форма здобуття освіти зазнала суттєвих втрат через послаблення зв'язків закладів освіти з бізнес-партнерами. Це зумовлено масовою релокацією бізнес-підприємств та неможливістю виконання ними своїх партнерських зобов'язань як стейкхолдерів освітніх програм з підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти. Проте роки пандемії і повномасштабної збройної війни змусили систему освіти адаптуватися до функціонування в умовах нестабільності, по-новому вибудовувати партнерські зв'язки з роботодавцями, застосовувати інноваційні підходи до організації освітнього процесу. Крім того, варто визнати стійкий інтерес суспільства до здобуття професії за дуальною формою освіти. Свідченням цього може бути зростання кількості студентів-дуальників навіть в умовах воєнного стану⁶⁰.

Активізувалася дуальна форма навчання на західних регіонах України, куди релоковано багато закладів освіти з тимчасово окупованих територій. Варто визнати, що досі у всіх закладах освіти

⁵⁹ Можливості для української молоді під час війни: 33 студенти стали учасниками проєкту «Дуальна освіта» ДТЕК Мережі. D.TEK: веб-сайт. URL: <https://grids.dtek.com/media-center/press/mozhливosti-dlya-ukrainskoi-molodi-pid-chas-viyni-33-studenti-stali-uchasnikami-proektu-dualna-osvita-dtek-mere/> (дата звернення 15.02.2024).

⁶⁰ Дуальна освіта, стипендії та Wi-Fi для навчальних закладів: як «Хуавей Україна» підтримує сферу освіти. AIN: веб-сайт. URL: <https://ain.ua/2023/06/02/dualna-osvita-stypendiyi-ta-wi-fi-dlya-navchalnyh-zakladiv-yak-huavej-ukrayina-pidtrymuje-sferu-osvity/> (дата звернення: 15.02.2024).

«Дуальна освіта» ДТЕК Мережі: можливості для молоді навіть під час повномасштабної війни. Дія. Бізнес: веб-сайт. URL: <https://business.diaa.gov.ua/en/cases/business-without-barriers/dualna-osvita-dtek-merezi-mozhливosti-dla-molodi-navit-pid-cas-povnomasstabnoi-vijni> (дата звернення 16.02.2024).

Терещук, А. Можливості для молоді під час війни: 10 студентів стали учасниками проєкту «Дуальна освіта» ДТЕК Дніпровські електромережі. D.TEK: веб-сайт. URL: <https://www.dtek-dnem.com.ua/ua/news/mozhливosti-dlya-molodi-pid-chas-viyni-10-studentiv-stali-uchasnikami-proyektu-dualna-osvita-dtek-dniprovski-elektromerezhi> (дата звернення 14.02.2024).

застосовуються лише елементи дуальної освіти. Але навіть така форма упровадження дуальної освіти має позитивні результати. Зокрема, значно посилюються зв'язки закладів освіти і бізнес-партнерів, які у свою чергу краще інтегруються в процес вирішення нагальних освітніх проблем, стають активними зацікавленими стейкхолдерами, що впливають на зміст професійної підготовки фахівців і на модернізацію освітньої інфраструктури. Наприклад, впровадження дуальної освіти у Волинському національному університеті імені Лесі Українки дало змогу не лише організовувати вивчення здобувачами освіти окремих освітніх компонентів безпосередньо на виробництві з отриманням заробітної плати чи персональної стипендії, але й створювати з працевластувачами спільні лабораторії – ІТ-лабораторія (результат співпраці університету і компанії «InternetDevels»), лабораторія кібербезпеки та захисту інформації (спільно з компанією «SOC Prime»), «STEAM-лабораторія» (спільно з Волинською обласною Малою академією наук)⁶¹. Лабораторії кібербезпеки відкриті також в рамках співпраці з бізнесом і у Львівському національному університеті імені Івана Франка⁶².

Маємо також визнати, що війна критично змінила демографію України, кадровий склад освітніх інституцій і контингент здобувачів освіти. Якщо в перший рік війни практично всі вимушені українські мігранти продовжували навчання онлайн в українських закладах освіти, то у 2023 р. їх число стало зменшуватися через значну складність навчання у кількох закладах освіти (рідному і зарубіжному). Війна перестала сприйматися як тимчасове явище і тому значна кількість людей за кордоном стали влаштовувати своє життя за межами батьківщини, а в багатьох галузях всередині країни став відчутним кадровий голод. За таких умов дуальна освіта стає особливо важливою з точки зору запобігання загостренню кадрових проблем, оскільки є здатною створювати кадровий резерв зі здобувачів освіти, які навчаються за тристоронніми договорами в рамках дуальної освіти, отримують фінансову допомогу під час навчання і перспективу офіційного працевлаштування в разі його успішного завершення.

⁶¹ Цьось, А. Співпраця з релокованими закладами, дуальна освіта та волонтерство – чим живе волинський виш під час війни. Волинь online: веб-сайт. URL: <https://volynonline.com/spivpraczya-z-relokovanyh-zakladamy-dualna-osvita-ta-volonterstvo-chym-zhyve-volynskij-vysh-pid-chas-vijny/> (14.02.2024)

⁶² Дуальна освіта, стипендії та Wi-Fi для навчальних закладів: як «Хуавей Україна» підтримує сферу освіти. АІН: веб-сайт. URL: <https://ain.ua/2023/06/02/dualna-osvita-stypendiyi-ta-wi-fi-dlya-navchalnyh-zakladiv-yak-huavej-ukrayina-pidtrymuje-sferu-osvity/> (дата звернення: 15.02.2024)

Спричинені війною демографічні і кадрові проблеми багатьох галузей української економіки стимулювали інтерес до дуальної форми здобуття освіти, а пошук шляхів їх подолання активізував процес творення якісної екосистеми між університетами, державою і відповідальним бізнесом. Таким чином, дуальна форма здобуття освіти відкриває певні перспективи для повоєнного відновлення української економіки, серед яких: підготовка самозарадних фахівців для зменшення рівня безробіття і зниження рівня соціальної напруженості, наближення вітчизняної системи освіти до вимог національного ринку праці, сприяння формуванню затребуваних воєнним станом актуальних компетентностей, підвищення конкурентоспроможності випускників і престижності закладів освіти, зменшення кадрових проблем для стратегічно важливих галузей вітчизняної економіки воєнного часу і її повоєнного відновлення.

Розділ 6.

РОЛЬ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ В ПОВЕРНЕННІ ДО УКРАЇНИ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ ТА РЕІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Довготривала війна проти України спричинила безпрецедентні за своїми масштабами демографічні зсуви, зумовивши глибокі деформації національного ринку праці, кадрового дефіциту та критичного розриву між попитом і пропозицією робочої сили. Комплексні емпіричні дослідження ДНУ «Інститут освітньої аналітики» (2025), що базуються на репрезентативних опитуваннях та глибинних інтерв'ю вимушено переміщених осіб усередині країни, а також українських біженців працездатного віку за кордоном, чітко засвідчують: ключовими чинниками, які стримують громадян від повернення на Батьківщину або гальмують їхню продуктивну адаптацію, є тривала економічна нестабільність, високі ризики безробіття та невідповідність наявних кваліфікацій актуальним потребам воєнного й повоєнного часу. За таких умов традиційні інституційні підходи до навчання демонструють надмірну інертність.

Натомість дуальна форма здобуття освіти, інтегрована у гнучку систему освіти дорослих, постає як стратегічний інструмент розв'язання міграційних та кадрових проблем. Вона дозволяє одночасно задовольнити інтереси держави, повернутих (або переміщених) громадян та відповідального бізнесу.

Аналітичний профіль міграційного потенціалу

Для проєктування ефективних траєкторій дуального навчання критично важливо спиратися на соціологічні дані щодо реального освітнього та професійного зрізу українських мігрантів. Такі дані ми, зокрема, маємо завдяки опублікованим звітам міжнародного проєкту «SKILLS4JUSTICE»⁶³, в межах якого проводилися опитування громадян працездатного віку, зайнятих у країнах прибуття, які планують за певних обставин повернутися на Батьківщину, та внутрішньо переміщених осіб (далі ВПО).

⁶³ Аналітичний звіт за результатами опитування внутрішньо/вимушено переміщених громадян України працездатного віку (ВПО) (2025). Київ: ДНУ «Інститут освітньої аналітики». URL: <https://surl.li/gpoknb>

Аналітичний звіт за результатами опитування громадян України працездатного віку, зайнятих у країнах прибуття, які планують за певних обставин повернутися на Батьківщину (2025). Київ: ДНУ «Інститут освітньої аналітики». URL: <https://surl.li/leavgw>

Освітній профіль мігрантів та ВПО

Опитування громадян, які виїхали з країни, демонструє безпрецедентно високу концентрацію людського капіталу: понад 79% респондентів мають вищу освіту, з яких 59,3% – ступінь магістра (табл.2). Це вимагає зміщення акценту дуальних програм із базової робітничої підготовки на високотехнологічні, інженерні та управлінські спеціальності.

Таблиця 2.

Освітній рівень потенційних репатріантів

Рівень освіти	Кількість (осіб)	Частка (%)
Вища освіта (магістр)	51	59,3
Вища освіта (бакалавр)	17	18,9
Професійна (професійно-технічна) освіта	7	8,1
Фахова передвища освіта (коледж, технікум)	6	7,0
Повна загальна середня освіта (11 класів)	3	3,5
Базова середня освіта (9 класів)	1	1,2
Немає відповіді	1	1,2
Загалом	86	100

Джерело: Аналітичний звіт за результатами опитування громадян України працездатного віку, зайнятих у країнах прибуття, які планують за певних обставин повернутися на Батьківщину (2025). Київ: ДНУ «Інститут освітньої аналітики». С. 44. URL: <https://surl.li/leavgw>

Так само високий освітній рівень демонструють і ВПО: 45,6% мають вищу освіту (бакалавр, магістр), 18,0% – фахову передвищу, 20,9% – професійно-технічну. Загалом 63,6% мають диплом коледжу або університету. Найбільше високоосвічених осіб зафіксовано серед ВПО у м. Києві (67,3%) та серед вихідців з Донецької області (47,7%). Жінки формально виявилися освіченішими за чоловіків (серед осіб з вищою освітою жінки становлять 78,3%)⁶⁴.

Кваліфікаційний потенціал ВПО та мігрантів

Найпопулярнішими галузями знань ВПО є: бізнес, адміністрування та право (28,6%), інженерія, виробництво та будівництво (22,7%) та освіта (17,3%). Причому у першій сфері переважають жінки (35,7%), а в другій – чоловіки (40,4%)⁶⁵. Суттєвих

⁶⁴ Аналітичний звіт за результатами опитування внутрішньо/вимушено переміщених громадян України працездатного віку (ВПО) (2025). Київ: ДНУ «Інститут освітньої аналітики». С. 57. URL: <https://surl.li/gpoknb>

⁶⁵ Аналітичний звіт за результатами опитування внутрішньо/вимушено переміщених громадян України працездатного віку (ВПО) (2025). Київ: ДНУ «Інститут освітньої аналітики». С. 64-65. URL: <https://surl.li/gpoknb>

проблем із визнанням дипломів у ВПО не було, оскільки 62,9% із них здобули освіту до початку окупації. З труднощами (невизнання або часткове визнання) стикалися лише 10,3% із них. Важливо зазначити, що, за результатами опитування ВПО, 38,7% роботодавців не вживали жодних дій щодо адаптації чи навчання новоприбулих переміщених осіб. Найпопулярнішою формою адаптації стало навчання безпосередньо на робочому місці (20,4%) та наставництво (11,3%). Нову освіту після переміщення здобули лише 32,7% опитаних (переважно молодь)⁶⁶. Розподіл опитаних мігрантів, за галузями знань чітко вказує, в яких секторах запуск дуальних програм (на рівнях фахової передвищої та вищої освіти) матиме найбільший попит та економічний ефект (табл. 3):

Таблиця 3.

Перспективні напрями розвитку дуальної освіти на основі профілю мігрантів

Галузь знань та частка у вибірці	Потенційні партнери (бізнес-сектор)	Модель дуальної взаємодії при поверненні
Інженерія, виробництво та будівництво (11,6%)	Будівельні холдинги, підприємства критичної інфраструктури, енергетичні компанії.	Швидка репатріація фахівців: заклади освіти забезпечують теоретичне навчання з українських будівельних норм (ДБН), а компанії-забудовники працевлаштовують мігрантів з першого дня на об'єктах відновлення.
Бізнес, адміністрування та право (30,2%)	Міжнародні логістичні компанії, аудиторські фірми, банки, торговельні мережі.	Корпоративні дуальні програми: інтеграція управлінців високого рівня. Підприємства логістичного та ІТ-секторів виступають базами практики, адаптуючи фахівців до українського податкового та митного правового поля.
Транспорт та послуги (4,7%)	Автотранспортні підприємства, оператори поштового зв'язку, логістичні хаби.	Дуальна підготовка фахівців з управління ланцюгами постачань, що є критичним для реформи транспортних коридорів та експортних шляхів України.

Складено за матеріалами звітів проєкту «SKILLS4JUSTICE»

⁶⁶ Аналітичний звіт за результатами опитування внутрішньо/вимушено переміщених громадян України працездатного віку (ВПО) (2025). Київ: ДНУ «Інститут освітньої аналітики». URL: <https://surl.li/gproknb>

Аналітичний звіт за результатами опитування громадян України працездатного віку, зайнятих у країнах прибуття, які планують за певних обставин повернутися на Батьківщину (2025). Київ: ДНУ «Інститут освітньої аналітики». URL: <https://surl.li/leavgw>

Отже, використання дуальної форми здобуття освіти для повернення українських трудових і вимушених мігрантів в Україну має кілька важливих переваг.

По-перше, це сприятиме *подоланню декваліфікації*. Багато мігрантів за кордоном працюють не за спеціальністю (лише 22,1% мають повністю визнані дипломи). Здобуття дуальної освіти в Україні може дозволити людині повернутися відразу на кваліфіковане робоче місце, не втрачаючи доходу, оскільки робота на підприємстві під час навчання оплачується.

По-друге, це допоможе повернути в Україну «*дистанційних*» мігрантів. Відомо, що 29,2% опитаних продовжують працювати на українських роботодавців віддалено. Для них можуть бути створені квазі-дуальні або гібридні програми, де теоретична частина опановується онлайн з-за кордону, а практичні сесії або фінальні модулі проходяться безпосередньо на підприємстві в Україні в рамках короткострокових візитів (які здійснюють 55,8% респондентів). Це й підготує підґрунтя для їхнього остаточного переїзду.

Таблиця 4

Галузева диверсифікація та вектори розвитку дуальної форми здобуття освіти

Галузь знань (найвища кваліфікація)	Частка (%)	Вектор розвитку дуальної освіти для відбудови України
Бізнес, адміністрування та право	30,2	Дуальні програми з міжнародної логістики, проєктного менеджменту відновлення, аудиту та GovTech.
Освіта (педагогіка, психологія)	19,8	Дуальна підготовка фахівців із кризової психології, інклюзії та подолання освітніх втрат на базі ТГ.
Інженерія, будівництво та архітектура	11,6	Прискорені дуальні курси з відновлення інфраструктури, енергомодернізації, швидкісного будівництва.
Транспорт, логістика та послуги	4,7	Дуальні програми для операторів стратегічних логістичних ланцюгів та ТК.
Інформаційні технології (ІТ)	3,5	Спільні з ІТ-кластерами програми у сфері кібербезпеки та оборонних технологій (MilTech).

Складено за: Аналітичний звіт за результатами опитування громадян України працездатного віку, зайнятих у країнах прибуття, які планують за певних обставин повернутися на Батьківщину (2025). Київ: ДНУ «Інститут освітньої аналітики». URL: <https://surl.li/leavgw>

Трансформація зарубіжного досвіду праці в дуальну модель здобуття освіти

Результати проєкту «SKILLS4JUSTICE» засвідчують значний потенціал дуальної освіти як інструменту репатріації та повоєнного відновлення України. Вивчення звітів⁶⁷ дає підстави говорити, що розвиток і впровадження моделей дуальної освіти може бути стратегічним містком для повернення мігрантів та їхньої швидкої інтеграції в економіку відбудови. Аналіз кваліфікаційного профілю опитаних та їхнього досвіду за кордоном дозволяє виокремити конкретні точки прикладання для дуальної форми здобуття освіти.

Так, результати проєкту свідчать, що значна частина українців за кордоном уже пройшла через елементи дуального навчання, навіть не маючи формального студентського статусу.

Наприклад, здійснювалася їх професійна адаптація через виробниче навчання: 20,2% респондентів пройшли підготовку безпосередньо на робочому місці в країнах ЄС, а ще 8,5% навчалися у профшколах та центрах професійної освіти. Це означає, що понад чверть мігрантів на практиці засвоїли європейські стандарти технологічних процесів, охорони праці та корпоративної культури.

Мігранти мають також сформовану готовність до поєднання теорії та практики: оскільки 54,7% опитаних змушені були змінити свій професійний профіль, вони мають високу психологічну готовність до інтенсивного перенавчання (Reskilling). Дуальна освіта в Україні може запропонувати їм стиснуті, гнучкі програми, де теоретичний блок компенсує брак вітчизняної нормативної бази, а практичний – спиратиметься на вже здобутий закордонний індустріальний досвід.

Потенційні вектори застосування дуальної освіти для повернення українців на Батьківщину

Спираючись на аналітичні дані та науково-методологічні підходи сучасних дослідників, можна виділити кілька магістральних напрямів, за якими дуальна освіта здатна забезпечити ефективне повернення та реінтеграцію міграційного потенціалу: мінімізація економічних ризиків під час реінтеграції; швидкий «Reskilling» (перекваліфікація) під воєнні та повоєнні запити економіки; валідація неформального

⁶⁷ Аналітичний звіт за результатами опитування громадян України працездатного віку, зайнятих у країнах прибуття, які планують за певних обставин повернутися на Батьківщину (2025). Київ: ДНУ «Інститут освітньої аналітики». URL: <https://surl.li/leavgw>

досвіду та європейських навичок (ESCO); психосоціальна адаптація через інститут менторства.

Мінімізація економічних ризиків під час реінтеграції. Згідно з аналітичними матеріалами опитувань громадян, які перебувають у країнах прибуття, більшість працездатних осіб згодні на повернення лише за умови гарантованої зайнятості та гідного доходу. Дуальна форма здобуття освіти повністю знімає цей психологічний та фінансовий бар'єр. Завдяки укладанню обов'язкових тристоронніх договорів між закладом освіти, роботодавцем та здобувачем, особа з першого дня реінтеграційного процесу отримує офіційне робоче місце та фінансове забезпечення (заробітну плату або мотивувальні стипендії). Це мінімізує період фінансової нестабільності та забезпечує соціальну самозарадність родини мігранта. Для осіб, які прагнуть повернутися, дуальна освіта виступає безризиковим соціальним ліфтом: вона вирішує проблему «провисання» в доходах під час зміни професії.

Швидкий «Reskilling» (перекваліфікація) під воєнні та повоєнні запити економіки. Відомо, що внаслідок війни структура ринків праці та освітніх послуг зазнала докорінних змін і тому виникає нагальна потреба у радикальній зміні обсягів і напрямів підготовки кадрів (Мельник, 2025). Найбільш затребуваними є фахівці, що забезпечують відновлення критичної інфраструктури, енергетики, логістики та оборонно-промислового комплексу (далі: ОПК). Багато вимушених мігрантів та ВПО мають цивільні або гуманітарні спеціальності, які зараз мають менший попит. Дуальне навчання дозволяє здійснювати швидко та цільову перекваліфікацію дорослого населення без тривалого відриву від виробництва, оскільки до 60–70% професійного компонента відпрацьовується безпосередньо на робочих місцях підприємств-партнерів. Аналіз галузевої приналежності мігрантів за матеріалами «SKILLS4JUSTICE» унаочнює вектори, де дуальний Reskilling є найбільш перспективним (Табл. 4)

Валідація неформального досвіду та європейських навичок (ESCO). Значна частина українських біженців під час перебування у країнах ЄС набули унікального практичного досвіду, опанували передові технологічні процеси та корпоративну культуру зарубіжних компаній. Дані проєкту свідчать, що 54,7% респондентів змінили свій професійний профіль за кордоном, гнучко адаптуючись до вимог ринку. Більше того, 20,2% пройшли безпосереднє навчання на

робочому місці, а 8,5% навчалися в профшколах ЄС. Проте цей досвід часто є неформальним або інформальним (не підтвердженим українськими дипломами), оскільки повне визнання дипломів за кордоном зафіксовано лише у 22,1% випадків. Як пропонує С. В. Мельник у концептуальних підходах до розвитку освіти дорослих, адаптованої до умов воєнного часу, вітчизняна система освіти має навчитися оперативно валідувати такі компетенції. Дуальна освіта, використовуючи механізм «освітнього конструктора» та орієнтуючись на європейську класифікацію навичок і професій ESCO, дає змогу закладам вищої, фахової передвищої та професійної освіти перезараховувати набуті за кордоном практичні вміння, оперативно добираючи індивідуальну траєкторію лише для вивчення бракуючих теоретичних модулів.

Психосоціальна адаптація через інститут менторства. Процес повернення та внутрішнього переміщення супроводжується значним рівнем соціально-психологічної напруженості та ризиками емоційного вигорання. Трансформація функцій викладача у системі дуальної освіти (перехід до ролей тьютора, координатора та ментора) та обов'язкова психолого-педагогічна підготовка наставників на виробництві забезпечують м'яку соціалізацію повернутих громадян. Колектив підприємства та наставник допомагають мігранту адаптуватися до нових умов життєдіяльності через реальну трудову взаємодію, що формує у людини відчуття важливості власної праці для захисту та сталого розвитку суспільства.

Вихідною умовою використання дуальної освіти для повернення в Україну зовнішніх мігрантів та реінтеграції ВПО є висока якість людського капіталу в середовищі цих категорій українських громадян. Про це свідчать аналітичні профілі як зовнішніх мігрантів (понад 79% вищої освіти), так і ВПО (63,6% з дипломами коледжів та університетів). Оскільки повоєнне відновлення України має спиратися на інтелектуально розвинену спільноту. Дуальна освіта для цієї категорії має виступати не у формі спрощеного ремісничого навчання, а як «Reskilling» (гнучкий інструмент інженерно-технологічного перенавчання) та «Upskilling» (управлінського підвищення кваліфікації, вдосконалення майстерності).

Важливим завданням державної освітньої політики є усунення економічних бар'єрів репатріації. Головний стримуючий чинник для повернення та продуктивної

інтеграції – загроза безробіття та втрати доходів. Дуальна модель, завдяки законодавчо закріпленому тристоронньому договору та обов'язковій оплаті праці на виробництві, нівелює фінансові ризики адаптаційного періоду, створюючи надійний економічний фундамент для сімей репатріантів і ВПО з першого дня їхнього залучення до освітніх програм. Необхідно також забезпечити ефективну конверсію зарубіжного та внутрішнього досвіду. Понад чверть мігрантів здобули виробничий досвід безпосередньо на робочих місцях в ЄС, а 54,7% продемонстрували надвисоку мобільність, змінивши свій професійний профіль. Дуальна освіта через концепцію «освітнього конструктора» та орієнтацію на європейські стандарти ESCO дозволяє швидко конвертувати цей неформальний практичний багаж у легітимні українські освітньо-кваліфікаційні рівні, усуваючи загрозу декваліфікації.

Розділ 7.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ ДУАЛЬНОЇ ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ

Перспективи розвитку дуальної форми здобуття освіти в галузі професійної освіти пов'язані з її роллю як основного постачальника кваліфікованих кадрів для критичної інфраструктури та виробничого сектору. За даними дослідження МОН та Київської школи економіки (2025), нестача працівників із професійною освітою поглибилася в умовах війни, а кількість вступників до закладів професійної освіти зменшується, що потребує нових підходів до підготовки кадрів⁶⁸. Тому основними векторами розвитку дуальної форми навчання у сфері професійної освіти є: розширення державно-приватного партнерства; вдосконалення механізмів фінансового стимулювання роботодавців⁶⁹, які інвестують у навчання на робочому місці; модернізація матеріально-технічної бази закладів професійної освіти через створення навчально-практичних центрів, що функціонують у синергії з конкретними підприємствами; синхронізація освітніх програм з технологічними циклами виробництва для забезпечення високої мобільності випускників.

У сфері фахової передвищої освіти дуальна форма має значний потенціал для підготовки фахівців середньої ланки, які поєднують теоретичну фундаментальність із практичною майстерністю⁷⁰. Для цього рівня освіти критично важливим є розвиток гнучких траєкторій навчання, що дозволяють студенту адаптуватися до змінних умов праці, і створення галузевих кластерів, де заклади ФПО можуть бути зв'язковим ланцюгом між локальним бізнесом і потребами громад. Розвиток дуальної форми на цьому рівні сприятиме зниженню рівня молодіжного безробіття і стимулюватиме внутрішню інвестиційну

⁶⁸ МОН і KSE презентували дослідження про дуальну освіту : вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/news/mon-i-kse-prezentuvaly-doslidzhennia-pro-dualnu-osvitu>.

⁶⁹ Мельник, С.В., ред. (2024). Ринки праці та освітніх послуг в Україні в умовах воєнного стану. Київ: ДНУ «Інститут освітньої аналітики». С. 28-30. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2025/08/monoraph_melnyk-2024-full.pdf

⁷⁰ Кулалаєва, Н. (2018). SWOT-аналіз упровадження елементів дуальної форми навчання в професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників. Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. *Професійна педагогіка*, 15, 54-60. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.15.54-60>.

Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти» (2023, 13 квітня). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0771-23>.

привабливість регіонів за рахунок наявності кадрів, підготовлених у відповідності до потреб регіональних ринків праці.

Найбільш дискусійним та водночас перспективним є розвиток дуальної форми здобуття вищої освіти⁷¹. Тут мова йде не просто про практику, а про повноцінну інтеграцію студента у професійне середовище з перших років навчання. Перспективи розвитку вищої дуальної освіти в Україні в цьому контексті пов'язані із впровадженням індивідуальних навчальних планів, що враховують специфіку діяльності на підприємстві-партнері. Ключовим викликом та водночас можливістю розвитку є розроблення методології оцінювання результатів навчання, здобутих у неформальній та інформальній освіті на робочому місці. Вища школа має перейти до моделі «університет – інноваційний хаб», де дуальна освіта стає містком для трансферу технологій і проведення прикладних досліджень на замовлення бізнесу.

Окремо варто виділити перспективу впровадження елементів дуальної освіти у програми підготовки фахівців різних рівнів для сектору безпеки й оборони, що сприятиме підвищенню стійкості української економіки⁷². На відміну від цивільного сектору, де роботодавцем виступає бізнес, у оборонній сфері партнерами закладів освіти стають державні підприємства оборонно-промислового комплексу (далі: ОПК) або військові формування. В оборонному секторі таке партнерство передбачає додаткові зобов'язання щодо збереження державної таємниці. Якщо навчання планується на об'єктах критичної інфраструктури, діяльність суб'єктів освітнього процесу має враховувати положення Закону України «Про державну таємницю» (2023)⁷³, що обмежує можливість дистанційного проходження практичної частини дуального навчання та потребує спеціального відбору майстрів. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти»

⁷¹ Закон України «Про вищу освіту» (2014, 01 липня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти» (2023, 13 квітня). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0771-23>

⁷² Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 року» (2023, 10 листопада). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-z-realizatsii-kontseptsii-zabezpechennia-natsionalnoi-sistemy-stiikosti-do-2025-roku-i101123-1025>

⁷³ Закон України «Про державну таємницю» (1994, 21 січня). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#>

(2018)⁷⁴ визначає, що зміст навчання на робочому місці має відповідати актуальним технологічним запитам. Для оборонного сектору це може означати роботу з реальними зразками техніки і програмним забезпеченням, що використовуються в умовах бойових дій. Отже, у сфері ОПК розвиток дуальної форми має зосереджуватися на інженерно-технологічних напрямках (авіаційна техніка, озброєння, кібербезпека). Відповідно Указу Президента «Про Концепцію забезпечення національної системи стійкості (2021)⁷⁵ дуальна освіта є також перспективною для підготовки кадрів, здатних підтримувати функціонування держави в умовах гібридних загроз. Це стосується енергетики, логістики та управління критичними системами.

Порівняльний аналіз особливостей реалізації дуальної форми на різних освітніх рівнях виявляє відмінності у цільових орієнтирах та характері взаємодії з роботодавцями. У професійній освіті домінує вузькоспеціалізований підхід, спрямований на швидке опанування конкретних виробничих операцій, де підприємство виступає основним місцем формування практичних навичок. Фахова передвища освіта займає проміжну позицію, фокусуючись на підготовці фахівців середньої ланки (техніків, менеджерів нижчої ланки), де акцент зміщується з мануальних навичок на технологічну адаптивність. Натомість у вищій освіті дуальна форма набуває ознак науково-практичної інтеграції: робота на підприємстві поєднується з аналітичною діяльністю та розробкою інновацій. Якщо для професійної освіти критичним є сучасне обладнання цеху, то для вищої школи – залучення студента до інтелектуальних процесів, наукових проєктів та прийняття управлінських рішень, що вимагає складніших механізмів валідації результатів неформального навчання.

Необхідною передумовою успішності дуальної освіти на всіх рівнях є цифровізація процесів її супроводу та моніторингу. Наприклад, упровадження єдиних цифрових платформ для координації взаємодії «заклад освіти – здобувач – роботодавець» дозволить забезпечити прозорість розподілу обов'язків та контроль якості навчання. Це особливо актуально в умовах гібридних загроз та цифрових трансформацій, коли безпека навчання та стабільність освітнього процесу залежать від здатності системи до швидкої адаптації. Крім того, дуальна освіта має виховувати не лише «вузького

⁷⁴ Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти» (2018, 19 вересня). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-pidgotovki-fahivciv-za-dualnoyu-formoyu-zdobuttya-osviti>

⁷⁵ Указ Президента України «Про Концепцію забезпечення національної системи стійкості» (2021, 27 вересня). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021>

функціонера», а й відповідального громадянина із високим рівнем правової культури та етичного прийняття рішень. Розподіл функцій між виробництвом та закладом освіти відкриває можливості для вдосконалення соціогумантарної підготовки майбутніх фахівців за рахунок гуманізації освітніх програм.

Важливим аспектом розвитку дуальної освіти в Україні є підготовка педагогічних працівників до реалізації цієї форми здобуття освіти. Нині це – системний процес, що вимагає переходу від моделі «викладач-лектор» до моделі «викладач-координатор». Це можна реалізувати шляхом забезпечення: інтеграції всіх наукових рівнів вивчення досліджуваної проблеми (від філософського розуміння цінності праці до конкретно-наукових методик навчання); запровадження принципу безперервності професійної підготовки (стажування викладачів на виробництві має стати не разовою акцією, а циклічним елементом професійного розвитку); дотримання принципу суб'єктності професійної підготовки кадрів (головним результатом підготовки має бути готовність педагога до формування професійної суб'єктності студента, що є вимогою сучасного цивілізаційного розвитку). Реалізація цих кроків дозволить створити дієву модель дуальної освіти, здатну забезпечити економіку України кваліфікованими кадрами, готовими до викликів майбутнього

Реалізація дуальної форми здобуття освіти в Україні на різних освітніх рівнях характеризується низкою внутрішніх переваг та зовнішніх перспектив, що водночас супроводжуються суттєвими викликами (*табл.5*).

До ключових *сильних сторін* цієї форми освіти належать регулювання підготовки майбутніх фахівців принципами ринкової економіки. Застосування цієї форми здобуття освіти значно підвищує відповідність компетентностей випускників динамічним запитам ринку праці, що дозволяє мінімізувати термін їхньої адаптації на першому робочому місці. Пряма участь стейкхолдерів у освітньому процесі забезпечує актуалізацію змісту навчальних програм та зміцнює фінансову стійкість закладів освіти через партнерство з бізнесом.

Проте існують і *слабкі сторони*, які гальмують розвиток в Україні дуальної форми здобуття освіти. До них варто віднести: недосконалість методик оцінювання результатів навчання, здобутих безпосередньо на виробництві, а також дефіцит спеціально підготовлених педагогів, здатних працювати в умовах дуальної форми навчання, та наставників на підприємствах, які володіли б необхідними психолого-педагогічними навичками. Крім того, навантаження на здобувачів,

зумовлене потребою балансувати між роботою і навчанням, часто створює ризики для якості засвоєння теоретичного матеріалу.

Таблиця 5

SWOT-аналіз упровадження дуальної форми здобуття освіти

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
- Регулювання підготовки майбутніх фахівців принципами ринкової економіки - Підвищення відповідності компетенцій випускників запитам ринку праці. - Скорочення терміну адаптації молодих фахівців на першому робочому місці. - Оновлення змісту освітніх програм через пряму участь стейкхолдерів. - Посилення фінансової стійкості закладів через партнерство з бізнесом.	- Недостатнє нормативно-правове регулювання дуальної форми освіти - Недосконалість механізмів оцінювання результатів навчання, здобутих на виробництві. - Брак педагогів, підготовлених для роботи в умовах дуального навчання, та наставників на підприємствах, здатних до ефективної педагогічної діяльності. - Високе навантаження на здобувачів освіти (необхідність поєднання роботи й навчання). - Складність адміністрування індивідуальних траєкторій.
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
- Використання грантової підтримки та міжнародного досвіду (зокрема німецької моделі). - Залучення інвестицій роботодавців у матеріально-технічну базу закладів. - Розвиток MilTech-кластерів як бази для підготовки кадрів оборонного сектору. - Підвищення престижу професійної та фахової передвищої освіти серед молоді.	- Економічна нестабільність, що обмежує ресурси підприємств для інвестування в освіту. - Безпекові ризики (загрози життю студентів на виробничих об'єктах у воєнний час). «Відтік мізків» за кордон після отримання високої кваліфікації на базі дуальної освіти. - Бюрократизація процесів укладання договорів та звітності.

Складено автором на основі аналізу наукових джерел і результатів реалізації в Україні пілотних проєктів з упровадження дуальної форми здобуття освіти

Водночас зовнішнє середовище створює вагомі *можливості* для масштабування дуальної форми здобуття освіти. Це насамперед стосується залучення іноземних інвестицій та грантової підтримки для модернізації матеріально-технічної бази закладів освіти за зразками кращих європейських моделей. Особливого значення набуває розвиток науково-технологічних кластерів, які можуть бути унікальними майданчиками для підготовки майбутніх фахівців. Популяризація такої моделі здатна підвищити престиж як професійної, так і фахової передвищої та вищої освіти серед молоді через гарантоване

працевлаштування. Однак реалізація цих можливостей може бути обмежена серйозними *загрозами*. Так, економічна нестабільність, спричинена воєнним станом, виснажує ресурси підприємств-партнерів, а постійні безпекові ризики ставлять під загрозу фізичну безпеку студентів на об'єктах виробничої сфери. Додатковими факторами ризику залишаються високий рівень бюрократизації процесів звітності та ймовірний «відтік мізків» за кордон, коли висококваліфіковані фахівці, підготовлені за дуальною формою, мігрують до іноземних компаній. Таким чином, успіх впровадження дуальної освіти в Україні залежить від здатності держави збалансувати ці чинники через системну інституційну і нормативно-правову підтримку.

Дуальна форма здобуття освіти має в Україні потужні перспективи: є інструментом модернізації економіки та професійного становлення особистості; дозволяє змістити акцент з пасивного споживання знань на активну розбудову професійних компетентностей, сприяючи зменшенню кваліфікаційного розриву; здатна забезпечити конкурентоспроможність українських фахівців як на внутрішньому, так і на світовому ринках праці, зміцнюючи при цьому економічну безпеку держави. Водночас удосконалення вимагає інституційна підтримка дуальної освіти та її нормативно-правове закріплення: необхідно удосконалити підготовку педагогічних працівників до реалізації освітнього процесу в умовах дуальної форми навчання, чітко визначити статус наставника на виробництві, механізми страхування ризиків для обох сторін, систему податкових преференцій для підприємств, що беруть участь у дуальному навчанні тощо. Отже, перспективи розвитку дуальної освіти в Україні лежать у площині переходу від кількісних показників (кількість договорів) до якісних (рівень працевлаштування за фахом, зростання продуктивності праці, задоволеність роботодавців). Тільки за умови синергії зусиль держави, освітніх установ та бізнес-сектору дуальна освіта стане драйвером модернізації України, її повоєнного відновлення і подальшого сталого розвитку.

Розділ 8.

РІВНІ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ ДУАЛЬНОЇ ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ

На основі комплексного аналізу сучасного стану дуальної освіти, представленого у пораднику, стає очевидним, що цей формат є не просто освітньою інновацією, а стратегічним інструментом виживання та відновлення вітчизняної економіки. Для перетворення дуальної форми здобуття освіти з пілотних проєктів на системне явище необхідно реалізувати стратегію розвитку цього феномену на трьох взаємопов'язаних рівнях: державному, інституційному та особистісному.

Державний рівень: стратегічне управління та законодавче регулювання розвитку дуальної освіти

Держава має виступати не лише регулятором, а й головним модератором діалогу між ринком праці та освітою. Це потребуватиме: удосконалення нормативно-правової бази та фінансових стимулів для роботодавців; забезпечення розвитку рівнів та секторів дуальної освіти; сприяння упровадженню ефективного міжнародного досвіду в український освітній контекст.

Удосконалення нормативно-правової бази та фінансового стимулювання дуальної освіти передбачає:

- ✓ запровадження податкових преференцій (рекомендується розробка механізму «податкового вирахування» для підприємств, що впроваджують дуальну форму здобуття освіти; витрати на оплату праці наставників, облаштування навчальних місць та страхування студентів мають відноситися на собівартість продукції або безпосередньо зменшувати податкове зобов'язання);
- ✓ легітимізацію статусу студента-працівника (необхідно внести зміни до Кодексу законів про працю України, які б чітко визначали особливості трудових відносин у межах дуальної освіти, мінімізуючи бюрократичне навантаження на HR-департаменти);
- ✓ державне страхування ризиків (створення державного фонду або програм страхування відповідальності здобувачів освіти під час роботи з дороговартісним обладнанням);

- ✓ інтеграцію національних класифікаторів з європейською рамкою ESCO для спрощення перезарахування практичних кредитів у дуальних програмах;

- ✓ нормативне закріплення механізмів швидкого визнання результатів неформального й інформального навчання (особливо здобутого на підприємствах ЄС) через систему мікрокваліфікацій;

- ✓ запровадження гібридних дуальних програм для «дистанційних» мігрантів; врахування того, що 29,2% із них продовжують працювати на українських роботодавців віддалено, а 55,8% регулярно відвідують Україну;

- ✓ розроблення нормативної бази для запровадження гібридної дуальної форми здобуття освіти, де теорія вивчається онлайн з-за кордону, а практичні модулі реалізуються під час короткострокових візитів на вітчизняні підприємства;

- ✓ запровадження податкових канікул чи зниження ставки ЄСВ для підприємств, які створюють дуальні робочі місця спеціально для повернутих мігрантів та ВПО у критичних секторах (будівництво, ОПК, логістика).

Розвиток рівнів та секторів дуальної освіти означає, що дуальна освіта не повинна обмежуватися лише робітничими професіями. Державі варто забезпечити:

- ✓ інтеграцію елементів дуальної форми здобуття освіти у вищу освіту (наприклад, акцентувати увагу на магістерських програмах і спеціальностях з високою доданою вартістю – інженерія, біотехнології, мікроелектроніка);

- ✓ секторальний підхід (розроблення галузевих стандартів дуальної освіти для критично важливих для відбудови України секторів – енергетики, будівельної галузі та агропромислового комплексу).

Використання міжнародного досвіду в українському контексті передбачає, що копіювання ефективних зарубіжних моделей розвитку ДФЗО (зокрема німецької) в чистому вигляді є неможливим через особливості вітчизняного нормативно-правового поля та інституційної структури (наприклад, відсутність в Україні потужних торгово-промислових палат з регуляторними функціями, які є в Німеччині). Компенсувати це можна спробувати за допомогою:

- ✓ адаптивного трансферу (сприяти створенню регіональних «Рад дуальної освіти», які виконуватимуть функції сертифікації навчальних місць на підприємствах та незалежного оцінювання кваліфікацій випускників);

✓ гармонізації вітчизняної та європейської класифікацій умінь, компетенцій і професій (ESCO) (для полегшення визнання результатів навчання українських студентів на міжнародному ринку);

✓ розроблення спільних сертифікаційних програм з європейськими провайдерами; враховуючи, що понад 28% мігрантів пройшли підготовку безпосередньо на виробництві або в профшколах ЄС, українським ЗВО та закладам професійної освіти сприяти в укладанні мережевих угод з європейськими центрами для взаємного визнання результатів дуального навчання.

Інституційний рівень: взаємодія закладу освіти та бізнесу

Заклад освіти та підприємство мають стати єдиним освітньо-виробничим простором, що забезпечуватиме: підготовку кадрів та розвиток інституту наставництва; своєчасну модернізацію освітнього процесу та змісту навчання; моніторинг якості професійної підготовки майбутніх фахівців.

Підготовка кадрів та розвиток інституту наставництва покликані подолати один із найбільших викликів для розвитку дуальної освіти в Україні – відсутність педагогічних навичок у майстрів на виробництві та практичних навичок у викладачів. Для цього необхідно розробляти:

✓ програми для наставників (кожен наставник на підприємстві має пройти короткостроковий курс (72-120 годин) з основ андрагогіки, вікової психології, методики оцінювання тощо; системна соціогуманітарна підготовка має стати обов'язковою умовою для допуску підприємства до дуальної програми);

✓ реверсивні стажування (викладачі спеціальних дисциплін повинні проходити щорічне стажування на підприємстві-партнері, щоб актуалізувати свої знання відповідно до технологічних змін);

✓ обов'язкові програми підготовки виробничих наставників (на базі центрів підвищення кваліфікацій для навчання їх інструментам психосоціального супроводу та подолання постстресових синдромів у ВПО та репатріантів).

Модернізація освітнього процесу та змісту навчання має досягатися шляхом забезпечення:

✓ гнучкості освітніх програм (спільне розроблення робочих програм; до 60-70% професійного компоненту має засвоюватися безпосередньо на робочому місці);

✓ створення гнучких «освітніх конструкторів» для дорослих, що передбачають відмову закладів освіти від жорстких 3–4 річних траєкторій на користь модульних програм Reskilling та створення спільно з бізнесом дуальних курсів тривалістю 3–6 місяців, де до 70% часу буде відводитися на адаптацію та роботу на підприємстві;

✓ індивідуальних освітніх траєкторій (створення механізму «освітнього конструктора», де студент може обирати модулі залежно від специфіки підприємства, на якому він працює);

✓ цифрової екосистеми (упровадження спеціалізованих CRM-систем для дуальної освіти, які б інтегрували електронний щоденник студента, фідбек наставника та систему оцінювання теоретичних знань викладачем).

Моніторинг якості освіти передбачає створення:

✓ спільних атестаційних комісій (підсумковий контроль (кваліфікаційний іспит) має проводитися на базі підприємства за участю незалежних експертів галузі);

✓ системи зворотного зв'язку (регулярне анкетування роботодавців щодо задоволеності рівнем підготовки студентів та коригування програм на основі цих даних кожні пів року).

Особистісний рівень: мотивація та професійний розвиток

Здобувач освіти є центром дуальної системи, проте його роль часто залишається пасивною. Щоб змінити цю тенденцію необхідно забезпечити необхідні умови для усіх суб'єктів дуальної освіти.

Для здобувачів освіти (студентів):

✓ підвищення відповідальності (здобувач має розуміти, що дуальна форма – це не «полегшене навчання», а подвійне навантаження; рекомендується впровадження «Кодексу етики дуального навчання», який підписується студентом);

✓ формування Soft Skills (на робочому місці особлива увага має приділятися тайм-менеджменту, емоційному інтелекту, вмінню працювати в команді та дотриманню корпоративної культури);

- ✓ кар'єрне консультування (забезпечення супроводу ментором-психологом, який допомагає адаптуватися до професійного середовища та уникати емоційного вигорання);

- ✓ гарантія економічної самозарадності з першого дня (позиціонування дуальної освіти для репатріантів як індивідуальної траєкторії безпечного повернення, де здобувач захищений тристороннім договором, отримує офіційний дохід і стає безпосереднім лідером та учасником фізичної і технологічної відбудови своєї країни).

Для дорослого населення:

- ✓ ліквідація страху «декваліфікації» (мотивувати повернутих із еміграції громадян через інструменти дуальної освіти відновлювати свій первинний професійний статус; пояснювати, що дуальна модель дає фахівцю з високим рівнем освіти (яких серед українських мігрантів 79%) змогу не працювати на низькокваліфікованих роботах, а оперативно нарощувати управлінські чи інженерні компетенції під вимоги ринку);

- ✓ запровадження принципу Lifelong Learning (LLL) як основи стійкості (формувати у здобувачів освіти культуру безперервного навчання; досвід 54,7% мігрантів, які успішно змінили профіль за кордоном, має послужити внутрішнім психологічним капіталом – людина має усвідомити свою здатність до успішного освоєння нових ринкових ніш в Україні).

Для викладачів та майстрів:

- ✓ підготовка мотиваційних пакетів (розроблення системи надбавок за супровід дуальних груп, оскільки це вимагає постійної комунікації з бізнесом поза межами стандартного розкладу);

- ✓ створення і підтримка професійних спільнот (наприклад, створення мережових платформ для обміну кращими кейсами вирішення конфліктних ситуацій у трикутнику «студент-викладач-наставник»);

Для роботодавців (трансформація ролі наставника (ментора), який в умовах дуальної освіти має стати ключовою фігурою і роль якого має вийти за межі простого контролю виконання завдань). Має відбутися перехід від моделі «споживання кадрів» до моделі «виращування талантів». Це передбачає:

- ✓ розвиток системи мотивації (запровадження доплат до заробітної плати за наставництво (на основі рекомендацій про податковий вирахування);

- ✓ удосконалення психолого-педагогічної підготовки (навчання майстрів та лінійних керівників навичкам андрагогіки, надання зворотного зв'язку та конфліктології);
- ✓ зниження операційного навантаження (офіційне виділення робочого часу наставника саме на роботу зі студентом, а не лише на виконання виробничих планів);
- ✓ створення індивідуальних траєкторій професійного зростання (роботодавець має сприймати студента не як тимчасового помічника, а як інвестиційний проєкт);
- ✓ адаптаційні програми (розроблення «Дорожньої карти студента-працівника» на весь період навчання, що включає ротацію по різних підрозділах для розуміння всіх бізнес-процесів);
- ✓ проєкти з високою доданою вартістю (залучення студентів (особливо магістерського рівня) до розв'язання реальних кейсів у сферах інженерії, біотехнологій та ІТ, що дає відчуття важливості їхньої праці);
- ✓ оцінювання за компетенціями ESCO (використання європейської класифікації для чіткого визначення навичок, які студент має здобути на кожному етапі практики);
- ✓ культурна інтеграція та статус студента (мінімізація бар'єрів між постійним персоналом та дуальниками);
- ✓ легітимізація в колективі (студент повинен мати той самий соціальний пакет та доступ до корпоративних заходів, що й штатні працівники, що формує лояльність до бренду роботодавця з перших днів);
- ✓ зворотний зв'язок 360° (створення механізму, де не лише наставник оцінює студента, а й студент може відкрито ділитися своїм баченням покращення процесів на підприємстві);
- ✓ управління ризиками та безпека (ознайомлення студента з системою державного страхування ризиків, що знімає психологічний бар'єр страху перед роботою з дороговартісним обладнанням);
- ✓ комунікація з освітнім закладом (роботодавець стає активним учасником освітнього процесу, а не просто "майданчиком");
- ✓ участь у розробленні силабусів (коригування навчальних програм під актуальні потреби ринку, особливо для енергетики та будівельної галузі);
- ✓ спільні R&D центри (створення на базі підприємства мінілабораторій або навчальних хабів, де студенти можуть експериментувати без відриву від виробництва).

Успішна імплементація дуальної форми здобуття освіти можлива лише за умови синергії на трьох рівнях:

Державний рівень має забезпечити фундамент через податкові преференції, легітимізацію статусу студента-працівника та створення механізмів страхування ризиків. Важливим є відхід від вузькопрофільного розуміння дуальної освіти на користь інтеграції в магістерські програми та стратегічні галузі відбудови (енергетика, будівництво, АПК).

Інституційний рівень потребує трансформації закладів освіти та підприємств у єдиний екосистір. Ключовими інструментами тут виступають професійна підготовка наставників, реверсивне стажування викладачів та діджиталізація моніторингу якості навчання.

Особистісний рівень фокусується на зміні парадигми: від пасивного навчання до моделі «вирощування талантів». Це передбачає високу відповідальність здобувача (Soft Skills, етика), мотиваційну підтримку викладачів та перетворення роботодавця на активного інвестора в людський капітал.

Загальний вектор розвитку: дуальна освіта в Україні має еволюціонувати з локального експерименту у стратегічну державну систему, що базується на адаптивності, цифрових рішеннях та глибокій інтеграції інтересів бізнесу, освіти й особистості. Це є необхідною умовою для формування кадрового резерву, здатного забезпечити технологічне відновлення країни

ВИСНОВКИ

Реалізація вищевикладених рекомендацій дозволить трансформувати систему освіти України відповідно до вимог сучасності:

- ✓ *для економіки* (забезпечення ринку праці фахівцями, які готові до роботи «з першого дня» без витрат на перенавчання; це критично важливо в умовах дефіциту кадрів через міграцію та мобілізацію);

- ✓ *для закладів освіти* (підвищення конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг, оновлення матеріально-технічної бази коштом партнерів та залучення інвестицій);

- ✓ *для молоді* (гарантоване перше робоче місце, отримання реального досвіду роботи ще під час навчання та можливість отримувати заробітну плату, що знижує рівень відтоку талановитої молоді за кордон);

- ✓ *для мігрантів та ВПО* (мінімізація фінансових ризиків у період адаптації завдяки гарантованому доходу з першого дня навчання, оперативне повернення у кваліфікований сектор економіки без загрози декваліфікації, швидка конверсія закордонного досвіду праці й навичок в офіційний український диплом та м'яка психосоціальна реінтеграція в українське суспільство через інститут виробничого менторства).

Розвиток дуальної форми здобуття освіти в Україні вимагає переходу від моделі «навчання заради диплома» до моделі «навчання заради компетентності». Запропоновані кроки на державному, інституційному та особистісному рівнях створюють стійку систему, здатну адаптуватися до будь-яких кризових умов та забезпечити технологічний прорив держави у післявоєнний період.

На державному рівні має здійснюватися нормативно-правове забезпечення та координація функціонування й розвитку дуальної форми здобуття освіти. Держава має виступати не лише регулятором, а й головним модератором діалогу між ринком праці та освітою.

Першочерговим завданням є вдосконалення нормативно-правової бази з акцентом на створенні дієвих економічних стимулів для роботодавців. Чинне законодавство, зокрема Положення про дуальну форму здобуття освіти 2023 року, створило необхідну юридичну основу, проте питання прямої фінансової зацікавленості підприємств залишається відкритим. Рекомендується запровадження механізмів податкових преференцій, де витрати на оплату праці наставників, страхування студентів та облаштування навчальних місць могли б

зараховуватися як інвестиції в людський капітал зі зменшенням податкового навантаження. Окрім цього, критично важливою є легітимізація статусу студента-працівника через внесення відповідних змін до Кодексу законів про працю України. Це дозволить мінімізувати бюрократичні ризики для HR-департаментів та чітко розмежувати навчальні та трудові обов'язки здобувача. Держава також має сприяти розширенню дуальної форми на всі рівні освіти, не обмежуючись професійно-технічним сектором. Потреба у висококваліфікованих інженерних та управлінських кадрах вимагає інтеграції дуальних елементів у магістерські програми та спеціальності з високою доданою вартістю. При цьому важливо не просто копіювати західні моделі, наприклад німецьку, а адаптувати їх до українських реалій. Оскільки в Україні відсутні інституції з такими ж повноваженнями, як у німецьких промислових палат, доцільно створювати регіональні ради дуальної освіти, які б займалися сертифікацією навчальних місць на виробництві та незалежним оцінюванням результатів навчання.

Інституційна взаємодія між закладом освіти та підприємством має ґрунтуватися на принципі єдиного освітньо-виробничого простору. Одним із найгостріших викликів є дефіцит педагогічних навичок у майстрів на виробництві та брак практичного досвіду у викладачів. Для вирішення цієї проблеми необхідно впроваджувати обов'язкові програми підготовки для наставників, які б включали основи андрагогіки та методики оцінювання компетенцій. Водночас викладачі спеціальних дисциплін повинні проходити регулярні реверсивні стажування безпосередньо на робочих місцях, щоб синхронізувати теоретичний матеріал із сучасним технологічним процесом. Гнучкість освітніх програм має стати правилом: до сімдесяти відсотків професійного компоненту повинно засвоюватися на виробництві через індивідуальні освітні траєкторії, що базуються на потребах конкретного роботодавця. Цифрова трансформація цього процесу через впровадження спеціалізованих систем моніторингу дозволить забезпечити прозорий контроль успішності студента та оперативний зворотний зв'язок між усіма сторонами.

На особистісному рівні успіх дуальної освіти залежить від трансформації ролі здобувача освіти. Він має усвідомлювати свою відповідальність як повноцінного працівника, що вимагає не лише фахових знань, а й розвинених «м'яких навичок» (soft skills) – від тайм-менеджменту до емоційного інтелекту. Впровадження кодексів етики дуального навчання та забезпечення супроводу менторами допоможе молоді легше адаптуватися до професійного середовища та уникнути вигорання від подвійного навантаження. Мотивація викладацького

складу також потребує перегляду: робота в умовах дуальної освіти є енергозатратною, тому потребує спеціальних систем надбавок та створення професійних спільнот для обміну кращими кейсами. У перспективі реалізація цих кроків дозволить Україні перейти від застарілої моделі навчання заради диплома до прогресивної моделі навчання заради компетентності. Це забезпечить ринок праці кадрами, готовими до роботи в умовах високої невизначеності, сприятиме модернізації матеріально-технічної бази закладів освіти коштом приватних інвестицій та дасть молоді впевненість у завтрашньому дні через гарантоване перше робоче місце та гідну оплату праці ще під час навчання. Таким чином, дуальна освіта стане фундаментом національної системи стійкості та головним драйвером економічного відродження держави у післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абашкіна, Н. В. (1998). Принципи розвитку професійної освіти в Німеччині: монографія. Київ: Вища школа.
2. Аналітичний звіт за результатами опитування внутрішньо/вимушено переміщених громадян України працездатного віку (ВПО) (2025). Київ: ДНУ «Інститут освітньої аналітики». URL: <https://surl.li/gproknb>
3. Аналітичний звіт за результатами опитування громадян України працездатного віку, зайнятих у країнах прибуття, які планують за певних обставин повернутися на Батьківщину (2025). Київ: ДНУ «Інститут освітньої аналітики». URL: <https://surl.li/leavgw>
4. Бойчевська, І. Р(2009). Роль системи дуальної освіти у професійній підготовці молоді у Німеччині. *Порівняльно-педагогічні студії*, 2, 68-74.
5. Верховна Рада України. (2019). Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 р.» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
6. Гаврилюк, А. В. (2016). *Тенденції розвитку класичних університетів Німеччини*. Дисертація кандидата наук. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка. С. 140.
7. Гайдук О. В., Герлянд Т. М., Дрозіч І. М., Кулалаєва Н. В., Романова Г. М. Сучасні технології кондитерського виробництва: підручник. Житомир: Полісся, 2020. 514 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723902>
8. Гайдук О. В., Герлянд Т. М., Кулалаєва Н. В., Півторацька Н. В., Пятничук Т. В. Технології утеплення фасадів будівель: підручник. Житомир: Полісся, 2021. 329 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729507>
9. Гайдук О.В., Герлянд Т.М., Гоменюк Д.В., Кулалаєва Н.В., Пятничук Т.В., Шимановський М.М. Методичні засади впровадження елементів дуальної форми навчання в професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників будівельної, машинобудівної галузей, сфери обслуговування та громадського харчування: монографія [за наук. ред. Н.В. Кулалаєвої]. Київ: ІПО НАПН України, 2023. 118 с. <https://conference.ivet.edu.ua/index.php/1/issue/view/11/10>.
10. Гайдук, О. В., Герлянд, Т. М., Дрозіч, І. М., Кулалаєва, Н. В., & Романова, Г.М. (2020). Сучасні технології кондитерського виробництва: підручник. Житомир: Полісся
11. Герлянд Т.М., Дрозіч І.А., Кулалаєва Н.В., Романова Г.М., Шимановський М.М. Організація дуальної форми навчання у закладах

професійної (професійно-технічної) освіти: практ. посіб. Житомир: Полісся, 2019., 304 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718500>

12. Гоменюк Д. В., Романов Л. А., Шимановський М. М. Технології верстатних робіт: підручник. Житомир: Полісся. 2021. 402 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729506>

13. Гончар, Л. (2021). Розвиток дуальної освіти Німеччини в історичному контексті. *Professional Pedagogics*, 1(22), 32–40. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2021.22.32-40>

14. Гончар, Л. (2022). Основні проблеми впровадження дуальної форми освіти. *Education: Modern Discourses*, 5, 110–117. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2022-5-08>

15. Давліканова, О.Б. (2021). Розвиток менеджменту дуальної вищої освіти в Україні : дис. ... доктора філософії. Суми: Сумський державний університет.

16. Дернова, М.Г. (2014). Дуальна модель вищої професійної освіти дорослих: Європейський досвід. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, 2(9), 137–145.

17. Дуальна освіта, стипендії та Wi-Fi для навчальних закладів: як «Хуавей Україна» підтримує сферу освіти. AIN: веб-сайт. URL: <https://ain.ua/2023/06/02/dualna-osvita-stypendiyi-ta-wi-fi-dlya-navchalnyh-zakladiv-yak-huavej-ukrayina-pidtrymuje-sferu-osvity/> (дата звернення: 15.02.2024).

18. «Дуальна освіта» ДТЕК Мережі: можливості для молоді навіть під час повномасштабної війни. Дія. Бізнес: веб-сайт. URL: <https://business.diia.gov.ua/en/cases/business-without-barriers/dualna-osvita-dtek-merezi-mozlivosti-dla-molodi-navit-pid-cas-povnomasstabnoi-vijni> (дата звернення 16.02.2024).

19. Дуальна освіта, стипендії та Wi-Fi для навчальних закладів: як «Хуавей Україна» підтримує сферу освіти. AIN: веб-сайт. URL: <https://ain.ua/2023/06/02/dualna-osvita-stypendiyi-ta-wi-fi-dlya-navchalnyh-zakladiv-yak-huavej-ukrayina-pidtrymuje-sferu-osvity/> (дата звернення: 15.02.2024)

20. Дуальна форма здобуття освіти у закладах вищої та фахової передвищої освіти очима роботодавців (2020, 10 листопада). <https://mon.gov.ua/ua/news/dualna-forma-zdobuttya-osviti-u-zakladah-vishoyi-ta-fahovoyi-peredvishoyi-osviti-ochima-robotodavciv>

21. Дуальна форма здобуття освіти: успіхи та проблеми другого року запровадження пілотного проєкту у закладах фахової передвищої та вищої освіти України. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (18 листопада 2021 року). Київ. 2021. 157 с. С.5.

22. Єршов, М.-О. (2023). *Тенденції розвитку ІТ-освіти в Україні: монографія*. Київ: «Видавництво Людмила».
23. Закон України «Про вищу освіту» (2014, 01 липня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
24. Закон України «Про державну таємницю» (1994, 21 січня). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#>
25. Закон України «Про фахову передвищу освіту» (2019, 06 червня). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>
26. Кабінет Міністрів України. (2017). Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 р. <https://www.kmu.gov.ua/npas/249935442>
27. Кабінет Міністрів України. (2018). Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-%D1%80#Text>
28. Кабінет Міністрів України. (2024). Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2024 рік. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-priorytetnykh-dii-uriadu-na-2024-rik> 137г-160224
29. Козак, Т. Б. (2017). Становлення та розвиток початкової професійної освіти в Німеччині: історико-педагогічний аналіз. *Молодий вчений*, 4(44), 372-377.
30. Кулалаєва Н. SWOT-аналіз упровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників. *Професійна педагогіка*. 2018, № 15. С. 54-60.
31. Кулалаєва, Н. (2018). SWOT-аналіз упровадження елементів дуальної форми навчання в професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 15, 54-60. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2018.15.54-60>.
32. Кулалаєва, Н. (2021). Дорожня карта для роботодавців з упровадження дуальної форми здобуття освіти. *Професійна педагогіка*, 2(23), 5-11. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2020.21.5-11>
33. Кулалаєва, Н., & Гайдук, О. (2022). Забезпечення якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників в умовах дуальної форми навчання: європейський досвід. *Професійна педагогіка*, 1(24), 71-80. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2022.24.71-80>
34. Кулалаєва, Н., & Гайдук, О. (2022). Забезпечення якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників в умовах дуальної форми навчання: європейський досвід. *Професійна*

педагогіка, 1(24), 71–80. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2022.24.71-80>

35. Маринченко, Є. О. (2019). Дуальне навчання як важливий складник інноваційної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки»*, 1, 130-135. Вилучено з: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/3245>

36. Міністерство освіти і науки України. (2017b). Про впровадження елементів дуальної системи навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників. Наказ МОН України № 916. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0916729-17#Text>

37. Мірошніченко К.Б. Дуальна форма освіти: презентація. [https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/document/Dual%20Education%20in%20Ukraine_Kateryna%20Miroshnichenko_UKR.pdf?utm_source=](https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/document/Dual%20Education%20in%20Ukraine_Kateryna%20Miroshnichenko_UKR.pdf?utm_source=chatgpt.com) chatgpt.com (дата звернення 18.05.2025).

38. Мельник, С. В. (2026). Пропозиції та рекомендації щодо відновлення України у повоєнний період: професійно-кваліфікаційний та соціально-демографічний аспекти. Київ: МОН України; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2026/01/az_propozycji-ta-rekomendacziyi-shhodo-vidbudovy-ukrayiny_2026.pdf (дата звернення: 20.03.2026).

39. Мельник, С.В., ред. (2024). Ринки праці та освітніх послуг в Україні в умовах воєнного стану. Київ : ДНУ «Інститут освітньої аналітики». URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2025/08/monograph_melnyk-2024-full.pdf

40. Можливості для української молоді під час війни: 33 студенти стали учасниками проєкту «Дуальна освіта» ДТЕК Мережі. D.ТЄК: веб-сайт. URL: <https://grids.dtek.com/media-center/press/mozhливosti-dlya-ukrainskoi-molodi-pid-chas-viyni-33-studenti-stali-uchasnikami-proektu-dualna-osvita-dtek-mere/> (дата звернення 15.02.2024).

41. МОН і KSE презентували дослідження про дуальну освіту : вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/news/mon-i-kse-prezentuvaly-doslidzhennia-pro-dualnu-osvitu>.

42. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти» (2023, 13 квітня). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0771-23>.

43. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про дуальну форму здобуття фахової

передвищої та вищої освіти» (2023, 13 квітня). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0771-23>

44. Наказ МОН України «Положення про дуальну форму здобуття професійної (професійно-технічної) освіти» (2019, 12 грудня). https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0193-20?utm_source=chatgpt.com#Text

45. Наказ МОН України «Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти» (2023, 13 квітня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0929-23#Text>

46. Наказ МОН України «Про впровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників» (2017, 23 червня). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0916729-17#Text>

47. Наказ МОН України «Про впровадження елементів дуальної форми навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників». <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0916729-17#Text>

48. Наказ МОН України «Про розширення переліку закладів професійної (професійно-технічної) освіти для впровадження елементів дуальної форми навчання» (2018, 15 травня). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0473729-18#Text>

49. Наказ МОН України «Щодо запровадження пілотного проєкту у закладах фахової передвищої та вищої освіти з підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти» (2019, 15 жовтня). <file:///C:/Users/Deluxe/Downloads/5dc96748213fc874879880.pdf>. С.6.

50. Петренко, Л. (2024). Актуалітети викладання психолого-педагогічних дисциплін у закладах вищої освіти. Вісник Черкаського національного університету Імені Богдана Хмельницького, 2, 12-17. <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-2-12-17>

51. Проєкт Закону України «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року» (2018, 07 серпня). <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A>

52. Радкевич, В. (2018). Професійна освіта і навчання: європейський контекст розвитку. *Професійна педагогіка*, 14, 5-14. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2017.14.5-14>

53. Радкевич, В. О. (2025). Дорожня карта розвитку партнерства у сфері професійної освіти. In *Інноваційні методики і технології професійної освіти: практичний посібник для педагогічних працівників закладів професійної та фахової передвищої освіти*, (с.8-24). Київ: ІПО НАПН України.

54. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції підготовки фахівців

за дуальною формою здобуття освіти» (2019, 03 квітня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2019-%D1%80#Text>

55. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 року» (2023, 10 листопада). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-z-realizatsii-kontseptsii-zabezpechennia-natsionalnoi-systemy-stiikosti-do-2025-roku-i101123-1025>

56. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти» (2018, 19 вересня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-%D1%80#Text>

57. Романишина, О. Я., & Дундюк, А. Ю. (2021). Дуальна освіта як одна з умов формування професійної компетентності техніків-технологів. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота, 1(48), 361-364. Вилучено з: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/37600>

58. Романов, М. (Ред.). (2023). *Методичні рекомендації щодо впровадження дуальної форми здобуття освіти* (В. Бугайчук, О. Бучинська, О. Давліканова, С. Ковальчук, С. Леу-Севериненко, І. Лилик, І. Перезовова, М. Романов, М. Серік, & А. Чайковська, уклад.). Київ: ТОВ «Вістка».

59. Савчук, Р. (2023). Упровадження в Україні дуальної форми здобуття освіти. In Н. Г. Ничкало, В. О. Радкевич, І. В. Андросук [та ін.] (ред.). Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи: матеріали XII міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 19–20 жовтня 2023 р.), (с. 166–168). Хмельницький: ХНУ. <https://drive.google.com/file/d/1O96NK1wpgLd7wmLuPLv7bcAdX3lgO6WJ/view>

60. Савчук, Р. (2023). Досвід розвитку дуальної освіти в Україні. In International scientific-practical conference “Science, education, technology and society: problems and prospects”: conference proceedings (Bratislava, Slovakia, November 3, 2023), (p. 18-19). Bratislava, Slovakia: Scholarly Publisher ICSSH. <https://www.economics.in.ua/2023/10/11-3.html>

61. Савчук, Р. (2023). Розвиток в Україні дуальної форми здобуття фахової передвищої і вищої освіти. In Особистісно-професійна підготовка фахівців у контексті інтеграції України в європейський освітній простір: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Вінниця, 2-3 листопада 2023 р.).

Частина 2, (с. 89-93). Вінниця: «Твори».
https://vspu.edu.ua/content/confer/k_121_a2.pdf

62. Савчук, Р. (2024). Дуальна форма здобуття освіти у контексті реалізації цілей сталого розвитку. In Радкевич, В. О., & Пригодій, М. А. (Ред.). Професійна освіта в умовах сталого розвитку суспільства: монографія. Київ: ІПО НАПН України. Інноваційна професійна освіта, 6(19),106-120.

<https://conference.ivet.edu.ua/index.php/1/article/view/378/352>

63. Савчук, Р. (2025). Значення європейського досвіду розвитку дуальної освіти для реформування системи освіти в Україні. In *Гармонізація системи освіти України з європейським освітнім простором: досягнення, виклики та перспективи : зб. тез доп. VII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 30 жовт. 2025 р., (с. 597-600).* Київ : ДНУ «Інститут освітньої аналітики». https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2025/12/thesis_ssi-iea_vii_2025.pdf

64. Савчук, Р. (2025). Проблема упровадження дуальної освіти в нормативно правовому полі України. In *International Scientific and Practical Conference “Modern Scientific Challenges and Innovative Approaches in the Development of Education, Science, and Society”: Conference Proceedings (Boston, USA, May 30, 2025), (с. 20-24).* Boston, USA: Golden Quill Publishing. <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b980095f-7375-405a-a6b7-3aac581bfaba/content>

65. Савчук, Р. (2025). Проблема упровадження дуальної освіти в нормативно правовому полі України. In *Formation of innovative potential of world science: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the X International Scientific and Theoretical Conference, November 14, 2025, (с. 209-212).* Waterford, Republic of Ireland: International Center of Scientific Research. <https://doi.org/10.36074/scientia-14.11.2025>

66. Савчук, Р. (2025). Розвиток дуальної освіти у Німеччині: досвід та перспективи адаптації в Україні. *Наука і освіта*, 3, 76-82. <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2025-3-11>

67. Савчук, Р. (2026). Підготовка педагогічних працівників до реалізації освітнього процесу в умовах дуальної форми здобуття освіти. In *Theoretical and Practical Scientific Achievements: Research and Results of their Implementation: Collection of Scientific Papers «SCIENTIA» with Proceedings of the X International Scientific and Theoretical Conference, February 13, 2026), (pp. 313-316).* Liverpool, England; United Kingdom: International Center of Scientific Research. <https://doi.org/10.36074/scientia-13.02.2026>

68. Савчук, Р.М. (2022). Дуальна освіта в контексті Стратегії сталого розвитку суспільства. *Інноваційна професійна освіта*, 3(4), 311-313. <https://conference.ivet.edu.ua/index.php/2022-1/issue/view/4/18>

69. Савчук, Р.М. (2024). Дуальна освіта України в умовах воєнного стану. In *Мережева взаємодія Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України та закладів освіти України і зарубіжжя: матеріали звітної науково-практичної конференції Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за 2023 рік (21 березня 2024 року)*, (с. 166-168). Київ: ДКС-Центр.

70. Савчук, Р.М. (2025). Розвиток професійної і вищої дуальної освіти в Німеччині. In *Scientific review of the actual events, achievements and problems: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the V International Scientific and Theoretical Conference, October 3, 2025*, (с. 184-187). Berlin, Federal Republic of Germany: International Center of Scientific Research. <https://doi.org/10.36074/scientia-03.10.2025>

71. Савчук, Р.М. (2025). Упровадження елементів дуальної форми навчання в закладах професійної (професійно-технічної) освіти. In *International scientific-practical conference “Modern global trends in the development of science, education, technology, and society”: conference proceedings (Aarhus, Denmark, May 21, 2025)*. Aarhus, (с. 11-19). Denmark: Scholarly Publisher ICSSH. <https://www.economics.in.ua/2025/05/21.html>

72. Савчук, Р.М. (2025). Штучний інтелект в освіті дорослих: ризики, нові можливості. In *The process and dynamics of the scientific path: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the VIII International Scientific and Theoretical Conference, May 9, 2025*. Strasbourg (с. 161-164). Strasbourg, French Republic: International Center of Scientific Research. <https://doi.org/10.36074/scientia-09.05.2025>

73. Савчук, Р.М., & Петренко, Л.М. (2024). Роль дуальної освіти у повоєнній відбудові України. In Д. Кільдеров, & В. Харламенко (ред.). *Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції пам'яті академіка Дмитра Тхоржевського «Технологічна освіта: сучасні реалії та перспективи розвитку» (23 лютого 2024 року), X Міжнародної наукової-практичної конференції «Актуальні питання графічної підготовки: теорія, практика та шляхи розвитку», присвяченої пам'яті член-кореспондента НАПН України Віктора Сидоренка (24 лютого 2024 року)*, (с. 231-236). Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова. <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/44704/tezy%20dopovidei%20konferentsii.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

74. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#n12> (дата звернення: 20.03.2026).

75. Тамаркіна, О. (2022). Дуальна освіта: складнощі впровадження. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 47(4), 222–225. <https://doi.org/10.24929/2308-4863/47-4-37>

76. Терещук, А. Можливості для молоді під час війни: 10 студентів стали учасниками проєкту «Дуальна освіта» ДТЕК Дніпровські електромережі. D.TCK: веб-сайт. URL: <https://www.dtek-dnem.com.ua/ua/news/mozhливosti-dlya-molodi-pid-chas-viyni-10-studentiv-stali-uchasnikami-proyektu-dualna-osvita-dtek-dniprovski-elektromerezhi> (дата звернення 14.02.2024).

77. У ЧДТУ компанія «МХП» презентувала проєкт дуальної освіти студентам факультету економіки та управління. Черкаський державний технологічний університет: веб-сайт. URL: <https://chdtu.edu.ua/news/item/19133-u-chdtu-kompaniia-mkhp-prezentuvala-proiekt-dualnoi-osvity-studentam-fakultetu-ekonomiky-ta-upravlinnia> (дата звернення: 14.02.2024).

78. Указ Президента України «Про Концепцію забезпечення національної системи стійкості» (2021, 27 вересня). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021>

79. Український центр дуальної освіти (2025). <https://deu.com.ua/dosvid-vprovadzhennya-dualnoyi-osvity/> (Дата звернення 19.05.2025)

80. Цьось, А. Співпраця з релокованими закладами, дуальна освіта та волонтерство – чим живе волинський виш під час війни. Волинь online: веб-сайт. URL: <https://volynonline.com/spivpraczya-z-relokovany-my-zakladamy-dualna-osvita-ta-volonterstvo-chym-zhyve-volynskyj-vysh-pid-chas-vijny/> (14.02.2024)

81. Хижняк, І., & Глазкова, І. (2019). Становлення теоретичного та практичного компонентів дуальної системи освіти в Німеччині. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 9, 70–83.

82. Ярошенко О. (2023). Дуальна форма здобуття вищої освіти як спосіб забезпечення вимог ринку праці до практичної підготовки випускників. *Проблеми освіти*, 1(98), 62–77. URL: <https://doi.org/10.52256/2710-3986.1-98.2023.04> С. 66.

83. Deissinger, T., & Braun, V. (2018). Improving teacher education for applied learning in the field of VET. Münster – New York: Waxmann.

84. Lerman, R.I. (2012). Can the United States Expand Apprenticeship? Lessons from Experience. American University, Urban Institute, and IZA. P. 2-3, 13.

85. OECD. (2021). Digital Education Outlook 2021: Pushing the Frontiers with AI, Blockchain and Robots. OECD Publishing. Вилучено з: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-digital-education-outlook-2021_589b283f-en.html
86. Petrenko, L.M. (2013). Preparation of the head of a vocational school for analytical activity: an innovative approach. *Science and Education*, 3, 124–128. WOS:000218968500036
87. Savchuk, R. (2024). Problems and prospects for the development of dual education for the post-war recovery of Ukraine. *Professional Pedagogics*, 1(28), 89-102. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2024.28.89-102>.
88. Savchuk, R. (2025). Integrating patriotic education into foreign language lessons in primary school. In *Science in the Context of Modern Challenges and Prospects: Proceedings of the International Scientific Conference (2025, May 21), (c.145-148)*. Utrecht, Netherlands: Bookmundo. <https://doi.org/10.64076/iedc250521>
89. Savchuk, R. (2025). The development of dual education in the system of vocational (vocational-technical) education in Ukraine. *Professional Pedagogics*, 1(30), 49-60. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2025.30.49-60>.
90. Savchuk, R. M. (2024). Problems and prospects of development of the dual form of education in Ukraine under martial law. In *International scientific conference Challenges of pedagogical and psychological sciences: a current perspective: Conference Proceedings (April 3–4, 2024. Wloclawek, Republic of Poland), (c. 84-87)*. Riga, Latvia: Baltija Publishing. DOI<https://doi.org/10.30525/978-9934-26-429-0-21>

Виробничо-практичне видання

Руслан Савчук

**СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ
В УКРАЇНІ**

ПРАКТИЧНИЙ ПОРАДНИК

[Електронне видання]

Гарнітура Times New Roman. Обл.-вид. арк. 9,3

Науковий редактор
Лариса Петренко

Видано ТОВ «Юрка Любченка»
e-mail: u19-07@ukr.net
тел. 098-444-06-68
м. Київ, просп. Берестейський, 50.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4685 від 06.03.2014